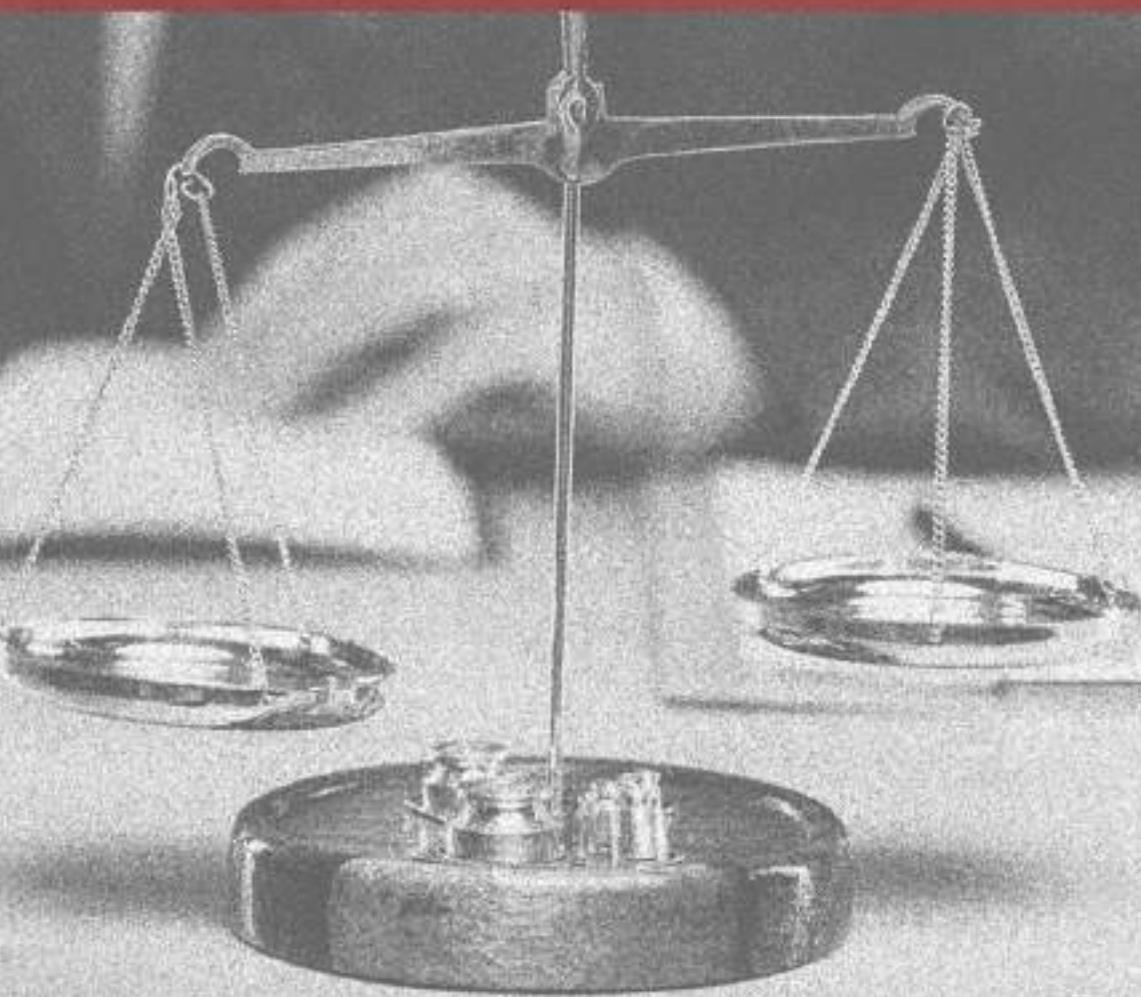

SISTEM ALTERNATIVNIH SANKCIJA I PROBACIJE U CRNOJ GORI

PRAVNI OKVIR I PROCES TRANZICIJE OD IZDRŽAVANJA KAZNE DO REINTEGRACIJE U DRUŠTVO

**SISTEM ALTERNATIVNIH SANKCIJA I
PROBACIJE U CRNOJ GORI PRAVNI OKVIR
I PROCES TRANZICIJE OD IZDRŽAVANJA
KAZNE DO REINTEGACIJE U DRUŠTVO**

AUTORI:

Marija Radović
Jovan Bojović
Bojan Božović

KONSULTANT:

Milorad Marković

IZDAVAČ:

Juventas
Ul. Oktobarske revolucije 78,
81000 Podgorica
info@juventas.me

ZA IZDAVAČA:

Ivana Vujović

GODINA IZDAVANJA:

2022.

Izrada ove studije realizovana je u sklopu projekta "Jačanje sistema alternativnih sankcija i sistema probacije u Srbiji i Crnoj Gori" koji je podržan od strane Helsinškog komiteta Nizozemske.

SADRŽAJ

O STUDIJI	4
RJEČNIK POJMOVA	7
UVOD	8
PRAVNI I INSTITUCIONALNI OKVIR ALTERNATIVNIH SANKCIJA	
PROBACIJE SA KOMPARATIVNOM ANALIZOM	9
   1. POJAM I NASTANAK ALTERNATIVNIH SANKCIJA	9
   2. ALTERNATIVNE SANKCIJE U IZVORIMA UNIVERZALNIH I	
   EVROPSKIH REGIONALNIH MEĐUNARODNIH ORGANIZACIJA ..	10
   2.1. UJEDINJENE NACIJE	10
   2.2. SAVJET EVROPE	12
   2.3. EVROPSKA UNIJA	14
   3. PROBACIJA	15
   4. UPOREDNA PRAKSA POJEDINIХ DRŽAVA U PRIMJENI	
   ALTERNATIVNIH SANKCIJA SA POSEBNIM OSVRTOM NA	
   PROBACIJU	16
   4.1. CRNA GORA	16
   4.1.1. Nastanak alternativnih sankcija i instituta probacije	16
   4.1.2. Uslovna osuda i uslovna osuda sa zaštitnim nadzorom	18
   4.1.3. Uslovni otpust	23
   4.2. REPUBLIKA HRVATSKA	25
   4.2.1. Nastanak instituta probacije – pravni okvir	25
   4.2.2. Uslovna/djelimična uslovna osuda	27
   4.2.3. Uslovni otpust	29
   4.3. REPUBLIKA SRBIJA	30
   4.3.1. Nastanak instituta probacije i pravni okvir	30
   4.3.2. Uslovna osuda i uslovna osuda sa zaštitnim nadzorom	31
   4.3.3. Uslovni otpust	34
   4.3.2.1. Izvršenje uslovnog otpusta (prava i obaveze)	35
   4.4. ŠVAJCARSKA	37
   4.4.1. Nastanak instituta probacije – pravni okvir	37
   4.4.2. Uslovna/djelimična uslovna osuda	37
   4.4.3. Uslovni otpust	39
   5. TRANZICIJA OD IZRICANJA KAZNE DO PUNE REINTEGRACIJE U	
   CRNOGORSKOM ZAKONSKOM OKVIRU	42

5.1. Klasifikacija zatvorenika.....	45
5.2. Individualni i grupni tretman sa zatvorenicima	49
5.3. Druge aktivnosti u cilju bolje tranzicije i uspješnog postpenalnog prihvata	50
6. TRANZICIJA OD IZRICANJA KAZNE DO PUNE REINTEGRACIJE OPIS TRENUTNOG STANJA	
- REZULTATI DUBINSKIH INTERVJUA	52
6.1. Obrada podataka.....	53
6.2. Struktura ispitanika	53
6.3. Ulazak u sistem izvršenja krivičnih sankcija	54
6.4. Tretman	55
6.5. Radni angažman.....	58
6.6. Zdravstvena zaštita	60
6.7. Priprema za izlazak	63
6.8. Uslovni otpust.....	64
6.9. Postpenalni prihvat.....	66
6.10. Strahovi, potrebe i podrška	68
MAPA PUTO.....	70
LITERATURA.....	77

O STUDIJI

Studija **Sistem alternativnih sankcija i probacije u Crnoj Gori – pravni okvir i proces tranzicije od izdržavanja kazne do reintegracije u društvo** rezultat je projektne aktivnosti NVO Juventas, kao partnera na projektu Jačanje probacije i sistema alternativnih sankcija u Crnoj Gori i Srbiji. Projekat je finansiralo Ministarstvo spoljnih poslova Nizozemske. Glavni cilj je da se doprinese većoj bezbjednosti u zajednicama, smanjenju stope povratništva i efikasnijoj primjeni alternativnih sankcija.

Studija u prvom dijelu sadrži prikaz institucionalnog i pravnog okvira sistema probacije i alternativnih sankcija u Crnoj Gori, sa posebnim osvrtom na uslovni otpust, uslovnu osudu i uslovnu osudu sa zaštitnim nadzorom. Takođe, posebna pažnja posvećena je komparativnoj analizi, pri čemu su analizirani sistemi Srbije, Hrvatske i Švajcarske.

Drugi dio studije bavi se tranzicijom od izdržavanja kazne zatvora do kasnije reintegracije u društvo. U fokusu je regulisanje pomenute tranzicije u crnogorskom zakonodavnom okviru, a potom slijedi opis tog procesa iz ugla osoba koje su kroz njega prošle. Studija daje svojevrstan uvid u funkcionisanje sistema izvršenja krivičnih sankcija i ističe, kako dobre i kvalitetne strane, tako i one koje u narednom periodu treba poboljšati.

Cilj je bio da se analizira ovaj proces i identifikuju zakonska rješenja, stanje u praksi, pozitivne stvari ali i nedostaci, a sve sa krajnjim ciljem kreiranja svojevrsne mape puta koju moraju da slijede svi relevantni akteri u ovoj oblasti kako bismo je unaprijedili.

Mapa puta predstavlja prijedlog konkretnih koraka koji treba da budu preduzeti radi korigovanja identifikovanih nedostataka u sistemu i praktičnom funkcionisanju, te kako bi sistem alternativnih sankcija, probacioni sistem i tranzicija kroz sistem izvršenja krivičnih sankcija bili kvalitetniji a postpenalni prihvat efikasniji.

Tokom izrade studije uspostavljena je saradnja sa mnogim institucijama, bez čije pomoći ne bismo mogli da dođemo do važnih podataka. Zato koristimo priliku da se na svim korisnim informacijama i dostavljanju podataka od značaja zahvalimo Ministarstvu pravde Crne Gore, Upravi za izvršenje krivičnih sankcija, Direkciji za uslovnu slobodu, te Centru za socijalni rad u Podgorici.

Zahvaljujemo se i stručnom timu iz Helsinškog komiteta Nizozemske koji

je bio podrška tokom cjelokupnog rada na studiji i koji je dao značajne sugestije i savjete.

Posebno smo zahvalni svim zatvorenicima i bivšim zatvorenicima čija su iskrena svjedočenja o stanju u praksi bila izuzetno značajna za izradu studije i omogućila dobijanje važnih podataka za izradu mape puta.

je bio podrška tokom cjelokupnog rada na studiji i koji je dao značajne sugestije i savjete.

Posebno smo zahvalni svim zatvorenicima i bivšim zatvorenicima čija su iskrena svjedočenja o stanju u praksi bila izuzetno značajna za izradu studije i omogućila dobijanje važnih podataka za izradu mape puta.

RJEČNIK POJMOVA

UIKS - Uprava za izvršenje krivičnih sankcija

CSR – Centar za socijalni rad

CPT - Evropski komitet za sprečavanje mučenja i nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja

ZZZCG - Zavod za zapošljavanje Crne Gore

KPD - Kazneno-popravni dom

Zatvorenik - osoba koja se nalazi na izdržavanju kazne u zatvorskoj ustanovi

Osudenik - osoba pravosnažno osuđena na neku od kazni propisanih Krivičnim zakonom (uključujući alternativne sankcije)

OCD - organizacije civilnog društva

Napomena: Svi izrazi u ovoj studiji koji se koriste za osobe muškog roda, odnose se i na osobe ženskog roda.

UVOD

U sferi ekspanzije zaštite ljudskih prava ali i sve češće potrebe da humanost zauzme primat nad represijama, nastala je ideja o stvaranju instituta alternativnih sankcija i probacije. Iz tog razloga sistem kažnjavanja zasnovan na klasičnim (zastarjelim) principima, polako ustupa mjesto novim modelima sankcionisanja a sve sa ciljem postizanja sigurnije zajednice ali i zaštite fizičkih lica.

Alternativne sankcije predstavljaju pogodnu osnovu za uspostavljanje i razvoj savremenih koncepata zaštite ljudskih prava osuđenih, od kojih će dugoročne interese imati i cjelokupno društvo. Naime, još sredinom 20. vijeka je uočeno da tradicionalni krivičnopravni okvir izricanja sankcija, na način da je jedina mjera kazna zatvora, dugoročno nema željene efekte ni sa kriminološke, ni sa ekonomске, ni sa sociološke, a ponajmanje humane strane.

Međutim, nijesu ni sve alternativne sankcije jednakо efikasne a za realizaciju pojedinih je potreban i viši stepen učešća države. Za potrebe ovog projekta posebnu pažnju smo posvetili upravo normativnom i faktičkom stanju izricanja dvije vrste mjera – uslovnom otpustu i uslovnoj osudi sa i bez zaštitnog nadzora. Razlog za ovakav izbor je u činjenici da prilikom primjene ovih instituta uloga „trećeg”, u ovom slučaju probacionih službi, može biti veoma značajna. U nastavku teksta vidjećemo kako su ova pitanja regulisana u Crnoj Gori, ali u i državama regiona – Srbiji i Hrvatskoj. Pored ovih zemalja, za primjer je uzeta i primjena ovih instituta u Švajcarskoj kao jednoj od najrazvijenih država Evrope.

PRAVNI I INSTITUCIONALNI OKVIR ALTERNATIVNIH SANKCIJA I PROBACIJE SA KOMPARATIVNOM ANALIZOM

1. POJAM I NASTANAK ALTERNATIVNIH SANKCIJA

Istorijat primjene kazne lišavanja slobode, kao osnovne sankcije, datira iz antičkog doba. Sa druge strane, prve ideje o zamjeni kazne lišavanja slobode nekim humanijim i efikasnijim sankcijama, javile su se krajem XIX vijeka, kao reakcija na negativne posljedice koje kazna lišavanja slobode (kazna zatvora prije svega) nosi sa sobom.¹ U to vrijeme, uvođenjem kapitalističkog režima proizvodnje, gdje je sloboda pojedinca postala sama po sebi vrijednost, kazna lišavanja slobode je masovno primjenjivana i imala je centralno mjesto u sistemu krivičnih sankcija.

I pored toga, sve do skoro, društvo je na pojavu kriminalnog ponašanja pojedinca tradicionalno odgovaralo institucionalnim sankcionisanjem. U novije vrijeme, u suprotnosti sa izraženim penalnim populizmom koji je doveo do prenatrpanosti zatvorskih sistema, predugog trajanja krivičnog postupka, velikih troškova, nedovoljnog postpenalnog tretmana i podrške u zajednici, te visoke stope recidivizma počinilaca krivičnih djela, javila se ideja alternativnih krivičnopravnih sankcija koje se sprovode u zajednici, naročito kada je riječ o izvršenjima kraćih zatvorskih kazni.²

Alternativnim sankcijama se smatraju sankcije koje predstavljaju alternativu svakom obliku institucionalizacije, odnosno one koje se izvršavaju bez izdvajanja učinilaca krivičnog djela iz porodične/životne sredine u kojoj je do izvršenja boravio.

---

¹ O kazni kao sankciji, vidjeti u: Zoran Stojanović, *Krivično pravo*, Podgorica, 2008, str. 267-271.

² Ibidem, str. 265-266.

Alternativna krivična sankcija je zakonom predviđena represivna mjera koja se primjenjuje kao zamjena kazni zatvora, s ciljem suzbijanja kriminaliteta prema učiniocu protivpravnog djela koje je u zakonu definisano kao krivično djelo, na osnovu sudske odluke donesene nakon što je krivični postupak sproveden, a prilikom čijeg izvršenja je neophodan nadzor nadležnog organa.³

Alternativna krivična sankcija bila bi, dakle, krivična sankcija koja predstavlja zamjenu za klasičnu, osnovnu sankciju, koja je u savremenom krivičnom pravu kazna za lišavanje slobode, i stoga predstavlja još jednu mogućnost pored kazne zatvora.⁴

Prema tome, glavne karakteristike alternativnih krivičnih sankcija su:

- 1) po svojoj prirodi su represivne mjere,
- 2) moraju biti propisane zakonom,
- 3) koriste se kao zamjena za zatvorske kazne,
- 4) njihov cilj je borba protiv kriminala,
- 5) primjenjuje se prema učiniocu djela koje je zakonom definisano kao krivično djelo,
- 6) izriče ih sud,
- 7) izriču se u krivičnom postupku,
- 8) njihovo izvršenje nadgleda nadležni organ.

---

³ Olga Tešović, *Alternativne sankcije*, doktorska disertacija, Pravni fakultet u Beogradu, 2018, str. 203.

⁴ Ibidem.

2. ALTERNATIVNE SANKCIJE U IZVORIMA UNIVERZALNIH I EVROPSKIH REGIONALNIH MEĐUNARODNIH ORGANIZACIJA

2.1. UJEDINJENE NACIJE

Ujedinjene nacije su kao najznačajnija univerzalna međunarodna organizacija usvajale i propise koji se odnose i na ovu temu. Shodno svojoj nadležnosti, ti izvori prava su načelno u formi preporuka ali sadrže dovoljno snažan pravni autoritet da ih većina država smatra obavezujućim. Takav pristup ima i Crna Gora koja shodno Ustavu jemči primat međunarodnopravnih izvora nad domaćim zakonodavstvom.⁵

Što se tiče alternativnih krivičnih sankcija, počevši od osamdesetih godina prošlog vijeka, u okviru aktivnosti koje su prvenstveno usmjerenе na reforme u zatvorima i pronalaženje vaninstitucionalnih rješenja, Generalna skupština Ujedinjenih nacija usvojila je niz međunarodnih akata u vezi sa ovom temom. **Minimalna standardna pravila o alternativnim mjerama (tzv. Tokijska pravila) iz 1990. godine smatraju se najvažnijim univerzalnim međunarodnim dokumentom u ovoj oblasti.** S tim u vezi, značajna su i Pravila Ujedinjenih nacija o postupanju sa zatvorenicima i primjena alternativnih mjera protiv njih (takozvana Pravila iz Bangkoka) koja su usvojena 2010. godine.

Tokijska pravila su izvor prava koji je na najobuhvatniji način na univerzalnom nivou dao smjernice državama članicama o tome kako regulisati alternativne krivične sankcije i mjere u svom zakonodavstvu.⁶ Ova pravila nijesu obavezujuća za države potpisnice i stoga imaju samo karakter preporuke. Zapravo, predstavljaju osnovu koje bi države trebalo da se pridržavaju kada reformišu oblast krivičnih sankcija i uvode alternativne sankcije u svoj pravni sistem.⁷

Tokijska pravila su podijeljena u osam djelova:

---

⁵ Ustav Crne Gore („Sl. list CG”, br. 1/2007 i 38/2013 - Amandmani I-XVI), čl. 9.

⁶ Tešović, str. 76.

⁷ Ibidem.

I – Opšti principi, II – Faza prije suđenja, III – Faza suđenja i odluka o kazni, IV – Faza nakon odluke, V – Primjena alternativnih mjera, VI – Osoblje, VII – Volonteri i drugi društveni resursi i VIII – Istraživanje, planiranje, postavljanje politika i evaluacija.

U prvom dijelu (I – Opšti principi) propisana su pravila koja se uspostavljaju kao i osnovni ciljevi propisivanja alternativnih krivičnih sankcija i mjera njihove primjene. Drugi dio Tokijskih pravila odnosi se na mogućnost izbjegavanja postupka pred sudom, kao i mogućnost izbjegavanja pritvora. U trećoj cjelini, u pravilu 8.2, je široka lista alternativnih sankcija i mjera koje mogu da se primijene u sudskoj odluci. To su:

- 1) usmene sankcije – prigovor, ukor ili upozorenje;
- 2) uslovno odricanje od krivičnog gonjenja;
- 3) novčane kazne;
- 4) ekonomski sankcije i novčane kazne;
- 5) oduzimanje ili eksproprijacija imovine;
- 6) naknada štete oštećenom ili nalog za naknadu štete;
- 7) uslovna osuda ili odlaganje izvršenja kazne;
- 8) probacija ili uslovna osuda sa zaštitnim nadzorom;
- 9) rad u javnom interesu;
- 10) upućivanje u centar za staranje;
- 11) kućni zatvor (kućni pritvor);
- 12) drugi modaliteti vanzavodskog postupanja;
- 13) kombinacije navedenih mjera.

Peti dio Tokijskih pravila je posebno značajan. U njemu je propisano da ova pravila sadrže i pravila o **kontroli primjene alternativnih sankcija i mjera**, ističući da je cilj nadzora smanjenje povrata i pomoći osuđenom na način koji će minimizirati vjerovatnoću ponovnog izvršenja krivičnog djela.

Najadekvatniji vid nadzora je onaj koji osigurava aktivnu saradnju službenika zaduženih za izvršenje i osuđenog, pri čemu osuđeni ima pravo na psihološku, socijalnu i materijalnu pomoć. Time bi se ojačale veze sa zajednicom i osigurala reintegracija u društvo.

Nakon Tokijskih pravila, u okviru Ujedinjenih nacija su kasnije usvojena posebna pravila koja se odnose, između ostalog, na primjenu alternativnih krivičnih sankcija i mjera protiv osuđenih ženskih osoba, budući da se priznaje da je ova grupa osuđenika posebno ranjiva grupa.

Iz tog razloga je Generalna skupština Ujedinjenih nacija 21. 12. 2010. godine usvojila Rezoluciju br. 65/229, kojom su proglašena Pravila o postupanju prema zatvorenicama i za primjenu alternativnih mjera prema njima, tzv. Pravila iz Bangkoka.⁸

2.2. SAVJET EVROPE

I Savjet Evrope kao i Ujedinjene nacije su međunarodna organizacija koja u svom djelovanju teži postizanju što efikasnijeg sistema zaštite ljudskih prava. Savjet Evrope ima mogućnost usvajanja regionalnih izvora prava koje države uvode u svoj pravni poredak iako, kao i Ujedinjene nacije, one nijesu formalnopravno obavezne da to čine. Ipak, sve preporuke koje države prihvataju predstavljaju dokaz da su one kao subjekt međunarodnog prava spremne da prihvataju standarde zaštite ljudskih prava koje propisuje Savjet Evrope.

Što se tiče alternativnih krivičnih sankcija i mjera, u okviru Savjeta Evrope je usvojen niz međunarodnih dokumenata koji su postavili evropske standarde za vansudske sankcije. Oni uključuju: Evropsku konvenciju o kontroli uslovno osuđenih ili uslovno oslobođenih lica, usvojenu 30. 11. 1964, Rezoluciju br. (65) 1 o probaciji, probnom radu i drugim alternativama zatvorske kazne 252 i Rezoluciju br. (70) 1 o praktičnoj organizaciji mjera nadzora i post-kaznene zaštite uslovno osuđenih ili uslovno oslobođenih lica.

---

⁸ Tešović, str. 82.

sprovode u zajednici”, definisanih zakonom i određenim za učinioca krivičnog djela. Uključuje niz aktivnosti i intervencija u koje spada nadzor, vođenje i pomoć, čiji je cilj njihova socijalna integracija – uključenost, tako i doprinos sigurnosti zajednice. U pitanju je jedna relativno široka definicija pojma probacije u cilju da se obuhvati raznolik raspon poslova probacionih službi širom Evrope, imajući pri tom u vidu različite probacione tradicije, institucije i praksu, od onih razvijenih do onih koje su u začetku.

Glavni posao u realizaciji probacije imaju određene ustanove povjereničkog tipa. **Da bi se rad povjerenika smatrao etičnim on mora da poštuje određene moralne i društvene norme.**

Osobe uključene u **probacioni tretman** mogu biti: **okrivljeni** – osoba protiv koje je podignuta optužnica koja još nije potvrđena, protiv koje je podnesena privatna tužba ili protiv koje je presudom izdat kazneni nalog; **osuđeni** – osoba za koju je pravosnažnom presudom utvrđeno da je kriva za određeno krivično djelo; **zatvorenik** – osoba protiv koje se primjenjuje mjera istražnog zatvora.

Obaveze počinilaca krivičnih djela koja su uključena u probaciju su: uredno izvršavati zadatke u skladu s utvrđenim rokovima i dinamikom izvršavanja; redovno se javljati probacionom službeniku; bez odlaganja obavijestiti probacionog službenika ako je došlo do promjene mesta prebivališta ili boravišta; ostale situacije značajne za uslovni otpust, na primjer – gubitak posla, razvod ili pokretanje postupka za razvod braka, narušavanje javnog reda i mira, privođenje od strane policije, prekršajne kazne, pokretanje postupka oduzimanja roditeljskog prava i drugo.¹⁴

Probacionu službu načelno čine državni službenici koji obavljaju poslove u javnom interesu. Koji prije svega prođu specijalističku edukaciju primjene probacionog tretmana i koji poznaju područje prava, socijalnog rada, socijalne pedagogije, psihologije i obavljanje probacionih poslova.

---

¹⁴ Ibidem.

Probaciona služba sarađuje sa sudovima, tužilaštima, socijalnim službama, vaspitno-obrazovnim ustanovama, Zavodom za zapošljavanje, akademskom zajednicom, policijom, Upravom za izvršenje krivičnih sankcija i drugim institucijama koje djeluju na polju alternativnih sankcija i probacije kao i organizacijama civilnog društva.¹⁵

4. UPOREDNA PRAKSA POJEDINIH DRŽAVA U PRIMJENI ALTERNATIVNIH SANKCIJA SA POSEBNIM OSVRTOM NA PROBACIJU

4.1. CRNA GORA

4.1.1. Nastanak alternativnih sankcija i instituta probacije

U Crnoj Gori, tokom njene istorije, kazne za određena djela koja su se smatrала prestupima imale su običajni karakter. Početkom 19. vijeka počinje da se primjenjuje kazna lišavanja slobode, a sistem alternativnih sankcija i sistem probacije i njihova praktična primjena je u začetku u Crnoj Gori.

Organ koji na neposredan način nadzire i sprovodi alternativne kaznene mjere jeste Direkcija za uslovnu slobodu, koja djeluje u sklopu Direktorata za izvršenje krivičnih sankcija Ministarstva pravde.

U formalnom smislu, Direkcija za uslovnu slobodu funkcioniše od 2012. godine. Ona je kroz istoriju svog djelovanja mijenjala nazine, pa je tako osnovana pod imenom Odsjek za uslovnu slobodu, 2013. godine mijenja naziv u Direkcija za uslovnu slobodu, a 2017. u Direkcija za uslovnu slobodu i izvršenje kazne zatvora u prostorijama u kojima osuđeni stanuje (u daljem tekstu Direkcija).

Danas Direkcija obavlja poslove koji se odnose na:¹⁶ sprovođenje i kontrolu uslovnog otpusta, uslovne osude, uslovne osude sa zaštitnim nadzorom, kazne rada u javnom interesu, kazne zatvora koje se izvršavaju u prostorijama u kojima osuđeni stanuje, mjere bezbjednosti udaljenja iz stana

¹⁵ Civilno društvo su organizovani građani koji svojim djelovanjem i akcijama nastoje da u svoju zajednicu (mjesto, grad, opština, državu) unesu kvalitativnu promjenu koja je od opšteg zajedničkog interesa za građane i grada.

¹⁶ Pravilnik o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji Ministarstva pravde, član 6stav 3.3, 2021.

ili druge prostorije za stanovanje i mjere bezbjednosti zabrane približavanja; izradu sporazuma i pojedinačnih ugovora kojim se uređuje način sprovođenja kazne rada u javnom interesu kod pravnih lica; obavještavanje suda o toku izvršenja uslovnog otpusta, uslovne osude, uslovne osude sa zaštitnim nadzorom, kazne rada u javnom interesu, kazne zatvora koja se izvršava u prostorijama u kojima osuđeni stanuje, mjeru bezbjednosti udaljenje iz stana ili drugog prostora za stanovanje i mjeru bezbjednosti zabrana približavanja, obavještavanje nadležnih organa o privremenom prekidu izvršavanja kazne rada u javnom interesu; obavještavanje nadležnih organa o napuštanju prostorija u kojima osuđeni stanuje kao i druge poslove iz djelokruga Direktorata za izvršenje krivičnih sankcija, kojem ova Direkcija pripada.

Prema važećim propisima, Direkcija u svojoj nadležnosti ima izvršenje različitih sankcija koje se izriču kao alternative kazni zatvora. Mjere koje su određene pozitivnim propisima su:

- mjera izvršenja kazne zatvora u prostorijama u kojima osuđenik stanuje (mjera kojom se modifikuje izvršenje kazne lišenja slobode);
- uslovni otpust (mjera kojom se modifikuje izvršenje kazne lišenja slobode);
- sudska opomena (mjera upozorenja);
- uslovna osuda (mjera upozorenja);
- novčana kazna;
- rad u javnom interesu;
- oduzimanje vozačke dozvole.

Oduzimanje vozačke dozvole predstavlja alternativu kazni zatvora ali po svojoj prirodi ne spada u red krivičnih sankcija koje se sprovode od strane probacione službe. Naš sistem napreduje po pitanju donošenja propisa kojima se regulišu ove oblasti, međutim, kasni se u sprovođenju sistema

alternativnih sankcija i postoji potreba da se poveća kapacitet sistema za uslovnu slobodu.¹⁷

U grafikonu je prikazan period uvođenja novih instituta koji su alternativa kazni zatvora.

2010. godina - rad u Javnom interesu

2013. godina - izdržavanje kazne zatvora u prostorijama u kojima osuđeni stanuje

Grafik 1 - period uvođenja novih pravnih instituta

U ovoj studiji posebnu pažnju ćemo posvetiti uslovnom otpustu, uslovnoj osudi, kao i uslovnoj osudi sa zaštitnim nadzorom.

4.1.2. Uslovna osuda i uslovna osuda sa zaštitnim nadzorom

Kada je riječ o uslovnoj osudi ona je, shodno Krivičnom zakoniku, jedna od dvije mjere upozorenja (uz sudsku opomenu).¹⁸ **Svrha uslovne osude i sudske opomene je, da kada to nije nužno radi krivičnopravne zaštite i kada se može očekivati da će upozorenje uz prijetnju kaznom (uslovna osuda) ili samo upozorenje (sudska opomena) dovoljno uticati na učinioca da više ne čini krivična djela, da se prema njemu ne primjeni kazna koja se propisuje za lakša krivična djela.**

U savremenom krivičnom pravu uslovna osuda je samostalna krivična sankcija gdje sud utvrđuje kaznu učiniocu za izvršeno krivično djelo i istovremeno određuje da se ona neće izvršiti ako osuđeni za vrijeme koje sud odredi (vrijeme provjeravanja ili vrijeme kušnje), ne učini novo krivično djelo. To znači da se izricanjem uslovne osude učiniocu krivičnog djela utvrđuje kazna, ali se ne izriče, što ukazuje na karakter ove vaspitno-prekorne i upozoravajuće sankcije. U teoriji se mogu naći i shvatanja prema kojima kod uslovne osude država ne odustaje od reakcije na krivično djelo

¹⁷ Evropska komisija, *Izvještaj o Crnoj Gori za 2019. godinu*, str. 26.

¹⁸ Krivični zakonik, čl. 52 st. 1.

kojom se ostvaruje pravednost, kao i generalna i specijalna prevencija, ali se prema učiniocu krivičnog djela pokazuje obzirnost tako što se izbjegava izvršenje kazne.

Kao i u brojnim drugim državama, i ovdje je propisano da učiniocu krivičnog djela sud uslovnom osudom utvrđuje kaznu i istovremeno određuje da se ona neće izvršiti ukoliko osuđeni, za vrijeme koje odredi sud, a koje ne može biti kraće od jedne niti duže od pet godina (vrijeme provjeravanja), ne učini novo krivično djelo.¹⁹ Sud može u uslovnoj osudi da odredi da će se kazna izvršiti i ako osuđeni u određenom roku ne vrati imovinsku korist pribavljenu izvršenjem krivičnog djela, ne nadoknadi štetu koju je prouzrokovao krivičnim djelom ili ne ispuni druge obaveze predviđene u krivičnopravnim odredbama. Rok za ispunjenje tih obaveza utvrđuje sud u okviru određenog vremena provjeravanja.

Uslovna osuda se u Crnoj Gori može izreći kada je učiniocu utvrđena kazna zatvora u trajanju do dvije godine. Za krivična djela za koja se može izreći kazna zatvora u trajanju od deset godina ili teža kazna, ne može se izreći uslovna osuda.

Kao i u sličnim primjerima, i Krivični zakonik predviđa mogućnost opozivanja ove sankcije. Tako će sud opozvati uslovnu osudu ako osuđeni u vrijeme provjeravanja učini jedno ili više krivičnih djela za koja je izrečena kazna zatvora od dvije godine ili u dužem trajanju.²⁰

Poseban značaj u našem pravu treba da ima institut uslovne osude sa zaštitnim nadzorom, ali, kao što ćemo vidjeti, ova alternativna sankcija, iako previđena našim Krivičnim zakonikom, još nije zaživjela. Ipak, čl. 59 propisuje da sud može da odredi da se učinilac, kome je izrečena uslovna osuda, stavi pod zaštitni nadzor za određeno vrijeme tokom vremena provjeravanja. **Zaštitni nadzor obuhvata zakonom predviđene mjere pomoći, staranja, nadzora i zaštite.**

Zaštitni nadzor može da obuhvati jednu ili više sljedećih obaveza:

---

¹⁹ Krivični zakonik, čl. 53.

²⁰ Krivični zakonik, čl. 55.

- 1) javljanje organu nadležnom za izvršenje zaštitnog nadzora u rokovima koje taj organ odredi;
- 2) osposobljavanje učinioca za određeno zanimanje;
- 3) prihvatanje zaposlenja koje odgovara sposobnostima i sklonostima učinioca;
- 4) ispunjavanje obaveza izdržavanja porodice, čuvanja i vaspitanja djece i drugih porodičnih obaveza;
- 5) uzdržavanje od posjećivanja određenih mesta, lokala ili priredbi, ako to može biti prilika ili podsticaj za ponovno vršenje krivičnih djela;
- 6) blagovremeno obavještavanje o promjeni mesta boravka, adrese ili radnog mesta;
- 7) uzdržavanje od upotrebe droge ili alkoholnih pića;
- 8) liječenje u odgovarajućoj zdravstvenoj ustanovi;
- 9) posjećivanje određenih profesionalnih i drugih savjetovališta ili ustanova i postupanje po njihovim uputstvima;
- 10) otklanjanje ili ublažavanje štete pričinjene krivičnim djelom, a naročito izmirenje sa žrtvom učinjenog krivičnog djela.²¹

Trajanje mjera zaštitnog nadzora određuje se u okviru roka provjeravanja utvrđenog u uslovnoj osudi, dok zaštitni nadzor prestaje opozivanjem uslovne osude. U toku trajanja zaštitnog nadzora sud može, s obzirom na ostvarene rezultate, da ukine pojedine obaveze ili da ih zamijeni drugim. Ako u toku trajanja zaštitnog nadzora sud utvrdi da je ispunjena svrha ove mjere, može da ukine zaštitni nadzor prije isteka određenog vremena. Ako osuđeni kome je izrečen zaštitni nadzor ne ispunjava obaveze koje mu je sud odredio, sud ga može opomenuti ili može ranije obaveze zamijeniti drugim ili produžiti trajanje zaštitnog nadzora u okviru vremena provjeravanja ili opozvati uslovnu osudu.²²

---

²¹ Krivični zakonik, čl. 61.

²² Krivični zakonik, čl. 64.

Kada je riječ o Crnoj Gori, izvršenje uslovne osude, uslovne osude sa zaštitnim nadzorom i kazne rada u javnom interesu, izrečenih u krivičnom i prekršajnom postupku, kao i nadzor nad uslovno otpuštenim osuđenim licem, vrši se u skladu sa Zakonom o izvršenju uslovne osude i rada u javnom interesu („Službeni list Crne Gore“, br. 032/14 od 30. 07. 2014, 017/19 od 19. 03. 2019). Direkcija treba da bude vodeća jedinica za procjenu i upravljanje počiniocima krivičnih djela u zajednicama kroz:

- efikasnu procjenu i upravljanje počiniocima krivičnih djela,
- uticaj na promjenu ponašanja počinilaca krivičnih djela,
- integraciju bivših počinilaca krivičnih djela,
- usluge nadzora nad uslovnom osudom,
- program podrške i promjene prestupničkog ponašanja odraslim i maloljetnim počiniocima krivičnih djela.

Shodno članu 9 pomenutog zakona, sud koji je izrekao uslovnu osudu ili uslovnu osudu sa zaštitnim nadzorom, dostaviće primjerak odluke o izricanju ove mjere u roku od osam dana od dana pravosnažnosti te odluke. Primjerak se dostavlja Ministarstvu pravde i organu uprave nadležnom za poslove policije na čijem području osuđeni ima prebivalište ili boravište, tj. policiji. Takođe, o odluci kojom je izrečena uslovna osuda sa zaštitnim nadzorom, Ministarstvo pravde će, zavisno od obaveze zaštitnog nadzora, obavijestiti – centar za socijalni rad prema prebivalištu ili boravištu osuđeno, poslodavca kod kojeg je osuđeno lice zaposleno, odgovarajuću zdravstvenu ustanovu, Zavod za zapošljavanje Crne Gore i policiju.²³

U izvršenju **uslovne osude** Direkcija obavlja sljedeće poslove:

- 1) poziva, ukoliko je to potrebno, uslovno osuđeno lice radi razgovora o korišćenju vremena provjeravanja;
- 2) kontroliše izvršenje uslovne osude, pruža podršku i daje savjete uslovno osuđenom licu;

---

²³ Zakon o izvršenju uslovne osude i rada u javnom interesu („Službeni list Crne Gore“, br. 032/14 od 30. 07. 2014, 017/19 od 19. 03. 2019), čl. 9.

- 3) vrši uvid u dokumentaciju o osuđenom licu (sudska odluka, nalazi i mišljenja doktora medicine i drugih stručnih lica, izvještaji centra za socijalni rad i dr) i prikuplja druge potrebne podatke o osuđenom licu od drugih organa, institucija i organizacija;
- 3a) sačinjava procjenu kriminogenih faktora (u daljem tekstu: procjena rizika) uslovno osuđenog lica na osnovu podataka dobijenih od uslovno osuđenog lica i podataka iz dokumentacije o osuđenom licu (sudska odluka, nalaz i mišljenje doktora medicine i drugih stručnih osoba, izvještaji ili obavještenja centara za socijalni rad i drugih organa, institucija i organizacija);
- 4) sačinjava izvještaje o izvršenju uslovne osude i dostavlja ih sudu koji je donio odluku u prvom stepenu;
- 5) u slučaju opoziva uslovne osude, dostavlja izvještaj organu uprave nadležnom za izvršenje krivičnih sankcija (u daljem tekstu: Uprava za izvršenje krivičnih sankcija) o preduzetim aktivnostima u izvršenju uslovne osude i ponašanju osuđenog lica tokom vremena provjeravanja;
- 6) vodi evidenciju o izvršenju uslovne osude;
- 7) informiše osuđenog o pravima i obavezama tokom izvršenja uslovne osude i upozorava ga o posljedicama nepoštovanja obaveza;
- 8) druge poslove u skladu sa zakonom.

Ministarstvo pravde će na zahtjev suda sačiniti izvještaj o procjeni rizika za lice protiv koga se pred sudom vodi krivični postupak.²⁴ Iako se ova odredba nalazi u zakonu i članu kojim se propisuje izvršenje uslovne osude, jezičko tumačenje („*pred sudom vodi krivični postupak*”, što podrazumijeva period prije izricanja uslovne osude) ukazuje na mogućnost da sud zatraži procjenu rizika kao osnov za donošenje odluke koju krivičnu sankciju će izreći i, ukoliko se odluči za uslovnu osudu, da li je i koja mjera zaštitnog nadzora adekvatna za osuđenu osobu. Ne postoje podaci da je sud u nekom predmetu zatražio procjenu rizika prije donošenja odluke o krivičnoj sankciji, što može

---

²⁴ Zakon o izvršenju uslovne osude i rada u javnom interesu, čl. 10.

biti i indikacija vaoma malog broja izrečenih uslovnih osuda sa zaštitnim nadzorom.

Izuzetno mali broj predmeta uslovne osude u kojima Direkcija postupa (dva predmeta od izrečenih 1370 uslovnih osuda na teritoriji Crne Gore) otvara pitanje primjene ranije navedenih odredbi Zakona. Čini se da je članom 10 propisana obaveza postupanja Direkcije u izvršenju svih uslovnih osuda i isključivo se u tački 1 stav 1 ostavlja mogućnost procjene Direkciji da li postoji potreba za pozivanjem osuđene osobe na razgovor.

Uzrok ovakvog postupanja Direkcije može se naći i u činjenici da su odredbe člana 10 u određenoj mjeri nejasne i neodređene i da *zahtijevaju intervenciju zakonodavca*.

U izvršenju ***uslovne osude sa zaštitnim nadzorom*** Direkcija obavlja sljedeće poslove:

- 1) poziva uslovno osuđenu osobu radi obavljanja razgovora o korišćenju vremena provjeravanja;
- 2) određuje rok tokom vremena provjeravanja u kojem je uslovno osuđena osoba dužna da se javlja;
- 3) kontroliše izvršenje uslovne osude sa zaštitnim nadzorom, pruža podršku i daje savjete uslovno osuđenoj osobi;
- 3a) sačinjava procjenu rizika uslovno osuđene osobe na osnovu podataka dobijenih od uslovno osuđene osobe i podataka iz dokumentacije o osuđenom 2(sudska odluka, nalaz i mišljenje doktora medicine i drugih stručnih osoba, izvještaji ili obavještenja centara za socijalni rad i drugih organa, institucija i organizacija);
- 4) vrši uvid u dokumentaciju o osuđenoj osobi (sudska odluka, nalazi i mišljenja doktora medicine i drugih stručnih osoba, izvještaji centra za socijalni rad i dr) i prikuplja druge potrebne podatke o osuđenoj osobi od drugih organa, institucija i organizacija;

- 5) sačinjava izvještaje o izvršenju uslovne osude sa zaštitnim nadzorom i dostavlja ih sudu koji je donio odluku u prvom stepenu;
- 6) obavještava policiju o neizvršavanju mjera bezbjednosti i obaveza zaštitnog nadzora, ako policija ima ovlašćenja u vezi sa izvršavanjem tih mjera, odnosno obaveza;
- 7) u slučaju opoziva uslovne osude sa zaštitnim nadzorom, dostavlja Upravi za izvršenje krivičnih sankcija izvještaj o preduzetim aktivnostima u izvršenju uslovne osude i ponašanju osuđene osobe tokom vremena provjeravanja;
- 8) vodi evidenciju o izvršenju uslovne osude sa zaštitnim nadzorom;
- 9) druge poslove u skladu sa zakonom.²⁵

U slučaju da se uslovno osuđena osoba ne odazove pozivu, Ministarstvo pravde će o tome, bez odlaganja, obavijestiti policiju radi pomoći prilikom pozivanja uslovno osuđene osobe. Ukoliko je ne pronađe, policija je dužna da o tome obavijesti Ministarstvo pravde, koje o tome odmah obavještava sud koji je donio odluku u prvom stepenu.

4.1.3. Uslovni otpust

Uslovni otpust je u Crnoj Gori propisan Krivičnim zakonikom Crne Gore.²⁶ Naime, u čl. 37 st. 1 je propisano da sud može uslovno da otpusti sa izdržavanja kazne zatvora ili kazne dugotrajnog zatvora osuđenog koji je izdržao dvije trećine, a izuzetno polovinu kazne zatvora, odnosno kazne dugotrajnog zatvora; ako se u toku izdržavanja kazne toliko popravio da se može sa osnovom očekivati da će se na slobodi dobro vladati, a posebno da do isteka vremena za koje je izrečena kazna neće učiniti novo krivično djelo. Istim stavom je propisano da će se pri ocjeni da li će se osuđeni uslovno otpustiti, uzeti u obzir – da li se dobro vladao i izvršavao radne obaveze

---

²⁵ Zakon o izvršenju uslovne osude i rada u javnom interesu, čl. 11.

²⁶ Krivični zakonik Crne Gore ("Sl. list RCG", br. 70/2003, 13/2004 - ispr. i 47/2006 i "Sl. list CG", br. 40/2008, 25/2010, 32/2011, 64/2011 - dr. zakon, 40/2013, 56/2013 - ispr., 14/2015, 42/2015, 58/2015 - dr. zakon, 44/2017, 49/2018 i 3/2020) čl. 37.

prema njegovoj radnoj sposobnosti, a naročito da li je disciplinski kažnjavan za vrijeme izdržavanja kazne zatvora ili kazne dugotrajnog zatvora, da li je nadoknadio štetu koju je prouzrokovao krivičnim djelom i vratio imovinsku korist stečenu izvršenjem krivičnog djela, kao i da li je postignuta svrha kažnjavanja.

Naš zakonodavac je, naravno, predvidio i institut opoziva uslovnog otpusta. Sud će opozvati uslovni otpust ako osuđeni, dok je na uslovnom otpustu, učini jedno ili više krivičnih djela za koja je izrečena kazna zatvora preko jedne godine ili ako osuđeni ne izvrši neku obavezu koja mu je naložena na osnovu zakona.²⁷ Kada sud opozove uslovni otpust, izreći će novu kaznu. Dio kazne koji je osuđeni izdržao po ranijoj osudi uračunava se u novu kaznu, a vrijeme provedeno na uslovnom otpustu se ne uračunava.²⁸ Ako uslovni otpust nije opozvan, smatra se da je osuđeni izdržao kaznu zatvora.

Ukoliko rješenjem kojim se osuđena osoba uslovno otpušta sud odredi i ispunjavanje određenih obaveza, Direkcija obavlja sljedeće poslove:

- 1) poziva uslovno otpuštenu osuđenu osobu radi obavljanja razgovora;
- 2) vrši uvid u dokumentaciju o osuđenoj osobi (sudska odluka, nalazi i mišljenja doktora medicine i drugih stručnih osoba, izvještaji centara za socijalni rad i dr) i prikuplja druge potrebne podatke o osuđenoj osobi od drugih organa, institucija i organizacija;
- 3) upozorava uslovno otpuštenu osuđenu osobu o posljedicama neizvršavanja utvrđenih obaveza, usmeno i u pisanim oblicima;
- 3a) sačinjava procjenu rizika uslovno otpuštene osuđene osobe na osnovu podataka dobijenih od uslovno otpuštene osuđene osobe i podataka iz dokumentacije o osuđenoj osobi (sudska odluka, nalaz i mišljenje doktora medicine i drugih stručnih osoba, izvještaji ili obavještenja centara za socijalni rad i drugih organa, institucija i organizacija);

---

²⁷ Krivični zakonik, čl. 38 st. 1.

²⁸ Krivični zakonik, čl. 38 st. 3.

- 4) kontroliše izvršenje obaveza uslovno otpuštene osuđene osobe i sačinjava izvještaje o izvršenju tih obaveza;
- 5) preduzima druge propisane radnje koje imaju za cilj ispunjavanje utvrđenih obaveza;
- 6) obavlja nadležno državno tužilaštvo i sud koji je donio odluku u prvom stepenu o neispunjavanju obaveza uslovno otpuštene osuđene osobe izrečenih rješenjem suda;
- 7) u slučaju opoziva uslovnog otpusta, dostavlja Upravi za izvršenje krivičnih sankcija izvještaj o preduzetim aktivnostima u izvršenju obaveza i ponašanju uslovno otpuštene osuđene osobe tokom boravka na slobodi za vrijeme trajanja uslovnog otpusta;
- 8) vodi evidenciju o sprovođenju uslovnog otpusta;
- 9) druge poslove u skladu sa zakonom.

Važno je i podsjetiti da je organ nadležan za ova pitanja, konkretnije, Direkcija za uslovnu slobodu Crne Gore, počela da radi 2012. godine čime je postavljen temelj za stvaranje uslova za individualizaciju i humanizaciju kažnjavanja. I pored očiglednog napretka i činjenice da Direkcija u svojoj nadležnosti ima veliki broj poslova, rezultati u primjeni svih alternativnih sankcija još uvijek nijesu na očekivanom nivou. Ovaj zaključak se naročito odnosi na uslovnu osudu kao najzastupljeniju u kaznenoj politici crnogorskih sudova i uslovni otpust.

Naime, često se iz pravnice struke upućuje na neophodnost izmjena pojedinih pravnih normi, kao i na jačanje kapaciteta pojedinih organa. Tako je npr. uslovni otpust zatvorenika koji odsluže dvije trećine kazne na koju su osuđeni u Crnoj Gori privilegija, iako je u državama razvijene demokratije praktično obaveza. Naime, iako djeluje kao jednostavan pravni institut, nadležni organi ga rijetko kad odobravaju, a i kada to i urade, odluku u

velikom broju slučajeva donesu kasno, pa osuđenik dobije potvrđan odgovor na ovaj zahtjev onda kada već svakako treba da bude na slobodi.

Npr. osuđenik kojem je izrečena kazna zatvora od tri mjeseca molbu podnosi nakon dva mjeseca. U ovom slučaju moguće je smanjiti kaznu za mjesec dana. Međutim, dok nadležni donesu odluku zatvorenik dobije smanjenje od svega nekoliko dana. **Zato proceduru treba ubrzati jer na ovaj način najviše trpe osuđeni na kratke kazne.** Primjetan je napredak od onog trenutka kada o ovim pitanjima odlučuju sudska vijeća, ali se čini da je moguće pojednostaviti proceduru i sve učiniti još efikasnijim.

Kada je riječ o uslovnoj osudi sa zaštitnim nadzorom, ona skoro da i ne postoji u Crnoj Gori. Sudovi je ne izriču, vjerovatno i zbog činjenice da probaciona služba u Crnoj Gori ima skromne potencijale. To stanje mora što hitnije da se promijeni, u suprotnom će važeća norma zaista ostati samo „mrtvo slovo na papiru”. Uostalom, to je i naša obaveza koju Crna Gora mora da sprovodi ukoliko želi podizanje sistema zaštite ljudskih prava na viši nivo.

4.2. REPUBLIKA HRVATSKA

4.2.1. Nastanak instituta probacije – pravni okvir

Republika Hrvatska je jedna od prvih država regiona koja je težila uvođenju i sprovođenju probacije. Po hrvatskom pravu, **probacija je uslovna i nadzirana sloboda učinioca krivičnog djela tokom koje službenici probacije sprovode postupke usmjerenе ka resocijalizaciji osuđene osobe, smanjenju rizika od ponovnog činjenja krivičnog djela, te zaštiti društvene zajednice.²⁹**

Polazeći od opšteg načela da bi kazna zatvora trebalo da bude krajnja mjera, uglavnom za učinioce najtežih krivičnih djela i povratnike, a ne opšte rješenje za problem kriminaliteta u državi, u Hrvatskoj se prije manje od deset godina započelo uspostavljanje profesionalne probacione službe.

---

²⁹ Vidjeti definicije probacije u Republici Hrvatskoj u: Lana Milivojević, Roman Tomašković, *Sustav probacije u Republici Hrvatskoj i alternative kazni zatvora*, Zbornik radova Polic. sigur. broj. 1, 2011, str. 48.

Prve alternativne sankcije u Hrvatskoj, zaštitni nadzor uz uslovnu osudu i rad za opše dobro na slobodi, počele su da se izvršavaju 2001. godine. U tom razdoblju pa sve do otvaranja prvih probacionih kancelarija, izvršavanje alternativnih sankcija bilo je u nadležnosti Zatvorskog sistema, a sam nadzor sprovodili su tzv. povjerenici, osobe koje su van radnog vremena i svog redovnog zaposlenja obavljale poslove nadzora.³⁰

Donošenjem Zakona o probaciji 2009. godine stvoreni su preduslovi za funkcionisanje probacionog sistema – uključenost u sve faze krivičnog postupka, te podrška i intervencije usmjerene i na žrtve zločina, njihove porodice i porodice osuđenika.

Kada je riječ o ostalim alternativnim sankcijama, prema istraživanjima, najbolji efekat dala je mjera rada u javnom interesu ali je i tu bilo poteškoća. Naime, nakon što je uveden ovaj institut, čekalo se tri godine da se donesu propisi koji su nužni za njegovu implementaciju.³¹

Pomenuta probaciona služba u Republici Hrvatskoj izvršava dvije sankcije u zajednici – rad za opše dobro i, kao što je pomenuto, uslovnu osudu sa zaštitnim nadzorom.³²

Većina probacionih službi najčešće obuhvata dva glavna zadatka:

- 1) nadzor probacione službe nad odgovornošću počinilaca da se pridržava i poštuje uslove probacije,
- 2) podsticanje pozitivnih promjena u ponašanju učinilaca krivičnih djela (rehabilitacija).

Kada je riječ o poslovima koje obavljaju probacione službe u Hrvatskoj, predstavljamo tabelarni prikaz aktivnosti prije, tokom i nakon krivičnog postupka:

---

³⁰ Tešović, str. 193.

³¹ Ksenija Turković, A. Maršavelski, *Reforma sustava kazni u novom Kaznenom zakonu*, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, Zagreb, vol. 19, broj 2/2012, str. 805.

³² Vidjeti opšinije na: <https://pravosudje.gov.hr/probacijaska-sluzba/osobe-ukljuucene-u-probaciju/14655>

Prije pokretanja postupka	Tokom postupka	Izvršavanje „alternativnih sankcija“	Izvršavanje kazne zatvora
Nadzor izvršavanja obaveza naloženih prema rješenju državnog tužioca (svrha)	Izvještaj sudu za izbor vrste i mjere krivičnopravne sankcije	Zaštitni nadzor - uz uslovnu osudu - uz rad za opšte dobro	Zaštitni nadzor - uz uslovni otpust - po punom izvršenju kazne zatvora
Izvještaj državnom tužilaštvu		Rad za opšte dobro (pristanak i organizacija rada)	Izvještaj sudu - prekid kazne zatvora - uslovni otpust
Izvještaj sudu (određivanje mjera osiguranja prisutnosti i mjera opreza)		Nadzor izvršavanja posebnih obaveza iz Krivičnog zakona i Zakona o krivičnom postupku	Izvještaj za zatvor - pogodnosti

Tabela 1 – Aktivnosti probacione službe u Hrvatskoj

Kao što možemo vidjeti, nakon što primi zahtjev nadležnog organa (državnog tužilaštva, suda) probaciona kancelarija će ispitati i provjeriti specifične podatke koji su potrebni nadležnom tijelu za postupak odlučivanja, kao što su npr. podaci o stanju u porodici zatvorenika, okolnostima u zajednici, odnosu žrtve prema počinjenom krivičnom djelu i sl. O utvrđenim podacima, probaciona kancelarija izradiće i dostaviti izvještaj nadležnom tijelu.

4.2.2. Uslovna/djelimična uslovna osuda

Uslovna/djelimična uslovna osuda je sankcija koju probaciona služba u Hrvatskoj izvršava ukoliko su uz nju izrečeni zaštitni nadzor, posebne obaveze ili mjere bezbjednosti.

Uslovna/djelimična uslovna osuda uz koju nisu izrečeni zaštitni nadzor, posebne obaveze ili mjere bezbjednosti, **nije u nadležnosti probacione službe** Hrvatske.

Uslovna osuda je sankcija kojom sud učiniocu krivičnog djela izriče kaznu zatvora do jedne godine ili novčanu kaznu, koja se neće izvršiti ako u vremenu provjeravanja, odnosno u određenom vremenu trajanja uslovne osude, ne počini krivično djelo i ispuni posebne obaveze.

Vrijeme provjeravanja ne može biti kraće od godinu dana i duže od pet godina, od dana pravosnažnosti presude.

Osim uslovne osude, hrvatski KZ prepoznaje i djelimično uslovnu osudu kojom je omogućena primjena uslovne osude i za krivična djela za koja je izrečena novčana kazna ili kazna zatvora od jedne do tri godine ako je to u skladu sa svrhom kažnjavanja. Ono što je specifično kod ove sankcije jeste da ima sličan cilj kao i uslovni otpust, s tim da se privremeno puštanje na slobodu određuje unaprijed, u samoj presudi kojom se određuje sankcija. Uz dio kazne na koju je osoba osuđena, a koji je uslovan, mogu se izreći različite posebne obaveze pa se djelimično uslovna osuda može opozvati i obavezno i fakultativno pod jednakim uslovima kao i da je izrečena uslovna osuda.³³

Posebne obaveze (kao npr. liječenje od zavisnosti, psihosocijalni tretman nasilničkog ponašanja, plaćanje alimentacije, zabrana približavanja i uznemiravanja žrtve i dr) će sud naložiti kada je to nužno za sigurnost osoba na čiju štetu je krivično djelo počinjeno ili kada je to nužno za otklanjanje okolnosti koje mogu djelovati na izvršenje novog krivičnog djela.

---

³³ Više o tome: Gordana Mršić, *Uvjetna osuda kao kaznenopravna sankcija*, Primus Global, 2/2016.

Nakon što nadležna probaciona kancelarija prema prebivalištu ili boravištu osuđenika primi pravosnažnu i izvršnu presudu, probaciona kancelarija će bez odlaganja uputiti pisani poziv osuđeniku za dolazak u probacione prostorije. Probaciona kancelarija će odmah obavijestiti nadležni sud ako se osuđena osoba, kojoj je uredno uručen poziv, ne odazove pozivu ili ne opravda svoj nedolazak.

Važno je istaći i da će probacioni službenik osuđeniku u prvom neposrednom kontaktu objasniti prava, obaveze i način izvršavanja nadzora kada je riječ i o uslovnom otpustu sa zaštitnim nadzorom. Službenik će redovno kontaktirati osuđenika radi nadzora, pružanja pomoći i podrške. Redovnim kontaktima smatraju se susreti osuđenika i probacionog službenika najmanje jedanput u 14 dana, a po potrebi i češće. Ako osuđenik ne izvršava obaveze tokom trajanja nadzora, probaciona kancelarija će o tome obavijestiti sud koji može opozvati uslovni otpust i uputiti osuđenika na izdržavanje uslovnog dijela kazne zatvora.

Ali i pored ovih mjera, Republika Hrvatska je više puta upozoravana od Evropskog odbora za prevenciju mučenja i nečovječnog postupanja ili kažnjavanja (CPT) o pretrpanosti hrvatskih zatvora, čiji je postotak popunjenoosti često prelazio u prosjeku 125 %, s tim da treba uzeti u obzir da popunjenošt varira zavisno od zatvora.³⁴

Važno je istaći da u Hrvatskoj u probacioni sistem ulaze samo odrasli počinioci krivičnih djela. Pozitivan primjer primjene probacionog tretmana je to što je u Hrvatskoj sačinjen poseban alat za procjenu kriminogenih rizika počinilaca i formirana je elektronska baza podataka na državnom nivou.³⁵

---

³⁴ Ksenija Turković, Aleksandar Maršavelski, *Reforma sustava kazni u novom Kaznenom zakonu*, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, Zagreb, vol. 19, broj 2/2012, str. 803.

³⁵ Ibidem.

Kod uslovne osude sa zaštitnim nadzorom, probacioni službenik redovno ima susrete s osuđenim i vodi motivacione razgovore, te nadzire sprovodenje posebnih obaveza koje su osuđenom naložene, kao što su, primjera radi, tretman zavisnika o drogama ili alkoholu.³⁶

Probaciona služba Hrvatske u svojoj nadležnosti ima i nadzor izvršavanja obaveza prema rješenju državnog tužioca kada odlučuje o krivičnom gonjenju, odnosno odgađanju krivičnog gonjenja, što je istovjetan institut odloženom krivičnom gonjenju u crnogorskom ZKP-u ali sa razlikom što u Crnoj Gori izvršenje obaveza iz odloženog krivičnog gonjenja nije u nadležnosti Direkcije za uslovnu slobodu, već nadležnog tužioca. Predlog da se Direkciji stavi u nadležnost i izvršenje ovih obaveza u više navrata je upućivala stručna javnost.

4.2.3. Uslovni otpust

Osuđena osoba se može otpustiti sa izdržavanja kazne zatvora prije punog isteka ako je izdržala polovinu izrečene kazne zatvora. Odluku o uslovnom otpustu donosi sud ukoliko se osnovano očekuje da osuđena osoba neće izvršiti novo krivično djelo i ako na uslovni otpust pristaje. Sa aspekta kriterijuma za odlučivanje o uslovnom otpustu, KZ Hrvatske sadrži i kriterijum „raniji život i osuđivanosti”, a koji je crnogorskim Zakonom o izmjenama i dopunama Zakona o izvršenju kazni zatvora, novčane kazne i mjera bezbjednosti izbrisani iz odredbi o kriterijumima za odlučivanje o uslovnom otpustu. Tako su prihvaćeni stavovi stručne javnosti da fokus prilikom odlučivanja treba da bude na ponašanju osuđenika tokom izdržavanja kazne i procjene stručnih službi o ponašanju tokom izdržavanja kazne. Sa druge strane, ovaj kriterijum je uticao na nejednaku praksu sudova.

---

³⁶ Ksenija Turković, Aleksandar Maršavelski, *Reforma sustava kazni u novom Kaznenom zakonu*, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, Zagreb, vol. 19, broj 2/2012, str. 801.

Probaciona služba Hrvatske ima značajnu ulogu prilikom donošenja odluke o uslovnom otpustu, a naročito prilikom njenog izvršenja. Na zahtjev predsjednika vijeća za uslovni otpust, tzv. sudije izvršenja, probaciona služba provjerava i izvještava o svim bitnim podacima koji su nadležnom tijelu potrebni za donošenje odluke o uslovnom otpustu (kao npr. informacije o uslovima i rizicima u zajednici za prihvatanje zatvorenika, mogućnost nastavka školovanja, liječenja i sl). Na zahtjev vijeća za uslovni otpust, odnosno sudije izvršenja ili službe za uslovni otpust, probaciona služba sprovodi nadzor nad uslovno otpuštenim zatvorenikom do isteka uslovnog otpusta. Dakle, uz uslovni otpust može se odrediti zaštitni nadzor i posebne obaveze.

4.3. REPUBLIKA SRBIJA

4.3.1. Nastanak instituta probacije i pravni okvir

Reforma krivičnog zakonodavstva Republike Srbije uvođenjem alternativnih sankcija, podrazumijevala je formiranje službe koja bi bila zadužena za realizaciju ovih mjera. U skladu sa Strategijom za reformu sistema izvršenja zavodskih sankcija i Strategijom za sprovođenje alternativnih sankcija, Ministarstvo pravde Republike Srbije je u okviru Uprave za izvršenje zavodskih sankcija formiralo organizacionu jedinicu – Odjeljenje za tretman i alternativne sankcije i kao njegov integralni dio Povjereničku službu.³⁷ Prva kancelarija je otvorena u Beogradu 14. novembra 2008. godine, a nakon toga u: Novom Sadu, Subotici, Somboru, Valjevu, Nišu, Kragujevcu i Leskovcu. Formiranjem Povjereničke službe obezbijedeni su organizacioni uslovi za profesionalno i dosljedno sprovođenje alternativnih sankcija koje su predviđene zakonom.

---

³⁷ O alternativnim krivičnim sankcijama u Republici Srbiji vidjeti opširnije u: Olga Tešović, *Alternativne sankcije*, doktorska disertacija, Pravni fakultet u Beogradu, 2018, str. 203-276.

Opšti ciljevi Povjereničke službe su:

- zaštita društvene zajednice;
- efikasno sprovođenje alternativnih sankcija;
- smanjenje stope povrata kroz uspješnu reintegraciju;
- uključivanje lokalne zajednice u proces sprovođenja alternativnih sankcija.

Pojedinačni ciljevi ove službe su:

- uspješna realizacija zadataka službe;
- unaprjeđenje stručnih i organizacionih kapaciteta službe;
- jačanje povjerenja stručnjaka i javnosti u kompetencije Povjereničke službe;
- pružanje pomoći pravosudnim organima, procjenom ličnosti okrivljenog i praćenje njegovog ponašanja tokom pretkrivičnog i krivičnog postupka;
- uspostavljanje saradnje i koordinacija sa službom za tretman u ustanovama za izvršenje zavodskih sankcija radi pripreme za otpust i postpenalne zaštite;
- unaprjeđenje prakse primjene alternativnih sankcija korišćenjem pozitivnih iskustava probacionih službi u svijetu;
- senzibilizacija šire društvene zajednice za prihvatanje alternativnih sankcija.

Zadaci Povjereničke službe su:

- planiranje i realizacija izvršenja sankcija;
- kontakti sa osuđenim u cilju pripremanja plana i realizacije sankcije, nadzora i pružanja pomoći;
- saradnja sa nadležnim organima i institucijama;
- uspostavljanje saradnje sa porodicom osuđenog i drugim subjektima relevantnim za sprovođenje alternativnih sankcija;
- prikupljanje i obrada podataka i vođenje evidencije;
- izrada izvještaja;
- procjena uspješnosti realizovanog programa;

Jedna od najvažnijih preporuka koje je Savjet Evrope dao u vezi sa pitanjem izvansudskih sankcija jeste Preporuka br. R (92) 16 o evropskim pravilima o sankcijama i mjerama koje se realizuju u zajednici – **Evropska probaciona pravila** (u daljem tekstu i: „Pravila“). Pravila navode da se učinilac djela mora obavijestiti na jeziku koji mu je poznat, a ako je potrebno, u pisanoj formi, o prirodi i svrsi alternativnih sankcija ili mjera koje će se nad njim izvršavati, odnosno koje su mu dodijeljene. Potrebno je obezbijediti dovoljno osoblja nadležnog za sprovođenje vanzavodskih sankcija i mjera, kako bi efikasno obavljalo različite dužnosti koje su im povjerene, a moraju da posjeduju i adekvatna lična svojstva i profesionalne kvalifikacije. Izričito se navodi da bi za osoblje trebalo propisati pravila koja obezbjeđuju kvantitet i kvalitet u skladu sa obimom posla, profesionalnim karakteristikama zaposlenih, kao i neophodnim radnim iskustvom. Kada je riječ o uslovima izvršenja alternativnih sankcija, Evropska pravila su veoma slična Tokijskim pravilima. Konkretnija pravila o metodama rada i procedurama za izvršenje sankcija i mjera, kao i posljedice neizvršenja, sadržane su u Devetom i Desetom odjeljku Pravila. U njima se posebno ističe da se izvršenje alternativnih sankcija ili mjera zasniva na implementaciji individualnih programa kao i razvoju odgovarajućih odnosa između učinioca krivičnog djela, ovlašćene osobe – supervizora i organizacija i pojedinaca iz zajednice koji učestvuju u procesu. Metode za sprovođenje vanzavodskih sankcija i mjera moraju da budu pojedinačno prilagođene posebnim okolnostima svakog slučaja, kao i nadležnim organima i osoblju.⁹ Zato odgovorni za implementaciju moraju da imaju dovoljan stepen diskrecionih ovlašćenja kako bi se omogućilo gore navedeno.¹⁰

Značajnu dopunu Preporuke R (92) 16 predstavlja Preporuka broj R (2000) 22 o poboljšanju primjene Evropskih pravila o sankcijama i mjerama koje treba sprovesti u zajednici. Ova preporuka navodi mjere, postupke i sankcije koji prije početka krivičnog postupka, u toku procedura ili nakon završetka

---

⁹ Tešović, str. 87

¹⁰ Tešović, str. 88.

postupka, mogu da posluže kao alternativa zatvaranju. Svrha preporuke je usmjeravanje zakonodavnih aktivnosti i prakse u državama članicama i promovisanje efikasnosti izvršenja. Tako je propisano da je neophodno obogatiti postojeći sistem sljedećim sankcijama i mjerama:

- 1) kućni pritvor, odnosno obavezan boravak počinioca na precizno određenoj adresi tokom trajanja pretpretresnog postupka, pod nadzorom i pomoću nadležnog organa;
- 2) probacija, kao samostalna krivična sankcija izrečena bez utvrđivanja kazne zatvora;
- 3) uslovno odlaganje izvršenja izrečene kazne zatvora, pod posebnim uslovima;
- 4) društveno korisni rad ili rad u javnom interesu;
- 5) naknada štete i posredovanje između žrtve i učinioca krivičnog djela;
- 6) medicinski tretman učinilaca koji su zavisni od alkohola ili droge kao i učinilaca sa psihičkim smetnjama;
- 7) intenzivan nadzor nad zaštitom pojedinih kategorija izvršilaca krivičnih djela;
- 8) posebni oblici ograničavanja slobode kretanja, kao što su kućni pritvor ili elektronska kontrola;
- 9) uslovni otpust uz nadziranje osuđene osobe nakon puštanja na slobodu.

Kada se analiziraju navedeni standardi postavljeni u okviru Savjeta Evrope za alternativne krivične sankcije i mjere, zaključuje se da postoji širok spektar mogućnosti da se izbjegne kazna lišavanja slobode u slučajevima izvršenja lakših krivičnih djela. Nažalost, ove evropske smjernice su različito prihvateće u državama članicama ove organizacije i svjedoci smo velikih razlika koje u ovoj oblasti i dalje postoje među nekim zemljama. Razlog za ovaku situaciju leži i u činjenici da **veliki dio ovih međunarodnih i regionalnih pravila, iako imaju nesporan autoritet, još uvijek nemaju formalnopravno obavezujući karakter, sve dok ih države ne inkorporiraju u svoj pravni poredak.**

2.3. EVROPSKA UNIJA

Kada su u pitanju aktivnosti u okviru Evropske unije u razvoju i unaprjeđenju alternativnih krivičnih sankcija i mjera, potrebno je naglasiti rad određenih tijela čiji je zadatak usmjeravanje aktivnosti država članica ka uvođenju određenih alternativa zatvorskim kaznama u svoje zakone i prakse.¹¹ U tom smislu, najvažnije su aktivnosti Evropske konfederacije probacije (CEP) koja predstavlja organizaciju čiji su ciljevi socijalno uključivanje učinilaca krivičnih djela putem alternativnih sankcija i mjera kao što je probacija, rad u javnom interesu, posredovanje i pomirenje sa žrtvom zločina. Zadatak ove organizacije je da poboljša položaj probacije, kao i profesionalniji tretman u ovoj oblasti, i na nacionalnom i na evropskom nivou.¹²

3. PROBACIJA

Izraz probacija (eng. *probation*) se u literaturi i praksi upotrebljava u različitim značenjima. Iz toga proizilaze i različite definicije koje se kreću od navođenja njenih bitnih karakteristika, oblika i formi, preko njenog poređenja sa sličnim mjerama i sankcijama alternativnog karaktera, do nastojanja da se utvrdi šta probacija nije, odnosno koje mjere i sankcije ne mogu pripadati probacijski. Takođe, postoje pokušaji da se probacija definiše u svom najširem, užem i najužem – klasičnom značenju. Sa razvojem i usavršavanjem probacionih sistema i iskustava u primjeni pojedinih oblika i formi mijenjale su se i usavršavale i njene osnovne odrednice – definicije. Probacija je, inače, latinska riječ (*probatio*) što u prevodu znači „odobrenje – testiranje“.¹³

U Preporuci CM/rec (2010)¹ Savjeta ministara o Probacionim pravilima Savjeta Evrope probacija se odnosi na primjenu „sankcija i mjera koje se

---

¹¹ Tešović, str. 98.

¹² Milica Kovačević, Marija Maljković, *Probacija – tretman osuđenih u zajednici: dostignuća, perspektive i mogućnosti*, Zbornik radova, Banjaluka, 2016, str. 74.

¹³ Ibidem.

- edukacija povjerenika i razmjena iskustava;
- informisanje o radu Povjereničke službe i promovisanje sistema alternativnog sankcionisanja.³⁸

Pravilnikom o izboru i načinu rada povjerenika propisuje se da za povjerenika može biti izabrana osoba koja ima stečenu visoku stručnu spremu Filozofskog fakulteta (grupa psihologije, pedagogije, sociologije ili andragogije), Fakulteta za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju (smjer za prevenciju i resocijalizaciju) ili Fakulteta političkih nauka (smjer socijalna politika) kao i odgovarajuće radno iskustvo. S obzirom na to da se povjerenici regrutuju iz profesija koje proizilaze iz humanističkih nauka možemo zaključiti da njihov rad sa osuđenima treba da bude usmјeren na pomoć, podršku i tretman. Ovako određen stručni profil povjerenika nedvosmisleno ukazuje na namjeru zakonodavca da prednosti alternativnog koncepta kažnjavanja maksimalno dođu do izražaja.

4.3.2. Uslovna osuda i uslovna osuda sa zaštitnim nadzorom

Uslovna osuda je odlaganje izvršenja utvrđene kazne učiniocu krivičnog djela pod uslovom da za vrijeme koje odredi sud ne izvrši novo krivično djelo.³⁹ Sud može u uslovnoj osudi da odredi da će se kazna izvršiti i ako osuđeni u određenom roku ne vrati imovinsku korist pribavljenu izvršenjem krivičnog djela, ne nadoknadi štetu koju je prouzrokovao krivičnim djelom ili ne ispuni druge obaveze predviđene krivičnopravnim odredbama. Rok za ispunjenje tih obaveza utvrđuje sud u okviru propisanog vremena provjeravanja. Ako uslovno osuđena osoba ne izvrši novo krivično djelo u određenom roku i ispuni druge postavljene obaveze, tada do izvršenja kazne neće ni doći. U protivnom, uslovna osuda se opoziva, a utvrđena kazna se izvršava. To znači da je uslovna osuda opraštanje kazne (ili privremeno

---

³⁸ Milica Kovačević, Marija Maljković, str. 76-77.

³⁹ Vidjeti čl. 66 Krivičnog zakonika Republike Srbije („Sl. glasnik RS”, br. 85/2005, 88/2005 - ispr, 107/2005 - ispr, 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 i 35/2019).

odricanje države da izrekne kaznu) učiniocu djela od strane društva pod određenim uslovima, opraštanje koje je bazirano na uvjerenju da će se učinilac ubuduće vladati u skladu sa normama pravnog porekla i da neće činiti krivična djela.⁴⁰

Uslovna osuda se može izreći kada je učiniocu utvrđena kazna zatvora u trajanju manjem od dvije godine. Za krivična djela za koja se može izreći kazna zatvora u trajanju od osam godina ili teža kazna ne može se izreći uslovna osuda.

Pri odlučivanju da li će izreći uslovnu osudu sud će, vodeći računa o svrsi uslovne osude, posebno uzeti u obzir ličnost učinjoca, njegov raniji život, njegovo ponašanje poslije izvršenog krivičnog djela, stepen krivice i druge okolnosti pod kojima je djelo učinjeno. U slučaju da je učiniocu utvrđena i kazna zatvora i novčana kazna, *uslovna osuda se može izreći samo za kaznu zatvora.*

Kada je u pitanju *uslovna osuda bez zaštitnog nadzora*, ona predstavlja isključivo sankciju upozorenja koja ne podrazumijeva bilo koju vrstu nadzora nad njenim izvršenjem od strane Povjereničke službe, ostavljajući vremenski period u kojem osuđeni ne smije da izvrši krivično djelo, kao uslov da kazna zatvora ne bude izvršena.

Kada izrekne uslovnu osudu, sud može da odredi da se učinilac stavi pod *zaštitni nadzor*, ako se, s obzirom na njegovu ličnost, raniji život, držanje poslije izvršenog krivičnog djela, a naročito na njegov odnos prema žrtvi krivičnog djela i okolnosti izvršenja djela, može očekivati da će se zaštitnim nadzorom potpunije ostvariti svrha uslovne osude.

Zaštitni nadzor može obuhvatiti jednu ili više od sljedećih obaveza:

- 1) javljanje organu nadležnom za izvršenje zaštitnog nadzora u rokovima koje taj organ odredi;

---

⁴⁰ Pogledati opširnije: Joko Dragojković, *Uslovna osuda u krivičnom zakonodavstvu Republike Srbije*, doktorska disertacija, Novi Sad, str. 27-29.

- 2) osposobljavanje učinioca za određeno zanimanje;
- 3) prihvatanje zaposlenja koje odgovara sposobnostima učinioca;
- 4) ispunjavanje obaveza izdržavanja porodice, čuvanja i vaspitanja djece i drugih porodičnih obaveza;
- 5) uzdržavanje od posjećivanja određenih mjesta, lokala ili priredbi, ako to može biti prilika ili podsticaj za ponovno činjenje krivičnih djela;
- 6) blagovremeno obavještavanje o promjeni mjesta boravka, adrese ili radnog mjesta;
- 7) uzdržavanje od upotrebe droga ili alkoholnih pića;
- 8) liječenje u odgovarajućoj zdravstvenoj ustanovi;
- 9) posjećivanje određenih profesionalnih i drugih savjetovališta ili ustanova i postupanje po njihovim uputstvima;
- 10) otklanjanje ili ublažavanje štete pričinjene krivičnim djelom, a naročito izmirenje sa žrtvom učinjenog krivičnog djela.

Pri izboru obaveza i određivanja njihovog trajanja, sud će naročito uzeti u obzir godine života učinioca, njegovo zdravstveno stanje, sklonosti i navike, pobude iz kojih je izvršio krivično djelo, držanje poslije izvršenog krivičnog djela, raniji život, lične i porodične prilike, uslove za ispunjenje naloženih obaveza, kao i druge okolnosti koje se odnose na ličnost učinioca, a od značaja su za izbor mjera zaštitnog nadzora i njihovo trajanje.

Sud koji je odlučivao u prvom stepenu dužan je da izvršnu odluku, s podacima o ličnosti osuđene osobe pribavljenim tokom krivičnog postupka, dostavi nadležnoj povjereničkoj kancelariji.

Povjerenička služba sa ciljem izvršenja odluke o uslovnoj osudi sa zaštitnim nadzorom, po potrebi, uspostavlja saradnju sa porodicom osuđenog, policijom, ustanovama zdravstvene i socijalne zaštite, poslodavcem i drugim ustanovama, organizacijama i udruženjima.

U roku od 15 dana od dana prijema odluke izrađuje se program izvršenja zaštitnog nadzora. Osuđena osoba ima pravo da dostavi prigovor nadležnom

sudu na program u roku od tri dana od dana upoznavanja sa njim. Program se dostavlja nadležnom суду i odgovarajućem organu, ustanovi, organizaciji, odnosno poslodavcu.

Povjerenik zadužen za izvršenje zaštitnog nadzora, odmah će obavijestiti sud i Povjereničku službu o početku i završetku zaštitnog nadzora u vezi sa izvršenjem uslovne osude.

U slučaju da izvršenje zaštitnog nadzora ne otpočne u roku od 30 dana poslije prijema izvršne odluke ili osuđeni ne prihvati izvršenje zaštitnog nadzora, povjerenik je dužan da odmah o tome obavijesti sud koji je odredio zaštitni nadzor. Ako osuđeni tokom sprovodenja programa ne ispunjava obaveze koje su mu određene, obavještava sud i Povjereničku službu, uz navođenje razloga.

Na osnovu ostvarenog uspjeha u izvršenju zaštitnog nadzora povjerenik će u izvještaju predložiti суду da zamijeni ili ukine pojedine obaveze osuđenog. Ako na osnovu ostvarenih pozitivnih rezultata smatra da je u potpunosti ispunjena svrha zaštitnog nadzora, povjerenik će u izvještaju predložiti суду da se osuđenom ukine zaštitni nadzor prije isteka roka provjeravanja.

Pravilnik o načinu izvršenja vanzavodskih sankcija i mjera u organizaciji i radu povjerenika ističe da povjerenik sarađuje sa osuđenim. To podrazumijeva da mu se osuđeni javlja u vrijeme, na način i na mjestu koje povjerenik odredi. Povjerenik sarađuje i sa organom unutrašnjih poslova, obrazovnim ustanovama, ustanovama zdravstvene i socijalne zaštite i drugim ustanovama, organizacijama i udruženjima.⁴¹

Iako je u Srbiji već formirana solidna baza za adekvatniju primjenu alternativnih sankcija, čini se da se još uvijek u praksi ne primjenjuju u dovoljnoj mjeri. Naime, saznanje da su tokom 2010. godine izrečene tri uslovne osude sa zaštitnim nadzorom od 12.833; 2011. godine - četiri od

---

⁴¹ Više o tome: Prof. dr Dragana Kolarić, *Uslovna osuda sa zaštitnim nadzorom i druge alternativne krivične sankcije u Krivičnom zakoniku Srbije*, Alternativne krivične sankcije (regionalna krivična zakonodavstva, iskustva u primeni i mere unapređenja), Misija OEBS-a u Srbiji, 2018.

18.110; 2012. godine – 12 od 17.169; a 2013. – 14 od 17.152 uslovne osude, dovoljno je za stav da ovdje možemo više govoriti o pojmu statističke greške nego o ozbiljnijem učešću probacionih uslovnih osuda u sistemu krivičnopravne reakcije u Republici Srbiji.⁴²

Nužno je napomenuti da je u Srbiji u nadležnosti Povjereničke službe i nadzor nad izvršenjem obaveza prema odluci javnog tužioca o odlaganju krivičnog gonjenja, koje predstavlja određenu alternativu krivičnom gonjenju, pa samim tim i krivičnom sankcionisanju.

4.3.3. Uslovni otpust

Uslovni otpust se sastoji od otpuštanja osuđene osobe sa izdržavanja kazne zatvora prije nego što ju je u potpunosti izdržala, pod uslovom da do isteka vremena za koje je izrečena kazna ne učini novo krivično djelo (član 46 Krivičnog zakonika Republike Srbije). Ako takva osoba ne izvrši krivično djelo za vrijeme trajanja kazne, neće doći do opozivanja uslovnog otpusta.

Uslovni otpust se obavezno daje:

- 1) ako je osuđeni izdržao dvije trećine izrečene kazne zatvora, pri čemu se ovaj rok računa od dana kada je započeto izvršenje kazne;
- 2) ako se osuđeni u toku izdržavanja kazne toliko popravio da se sa osnovom može očekivati da će se na slobodi dobro vladati, a naročito da do isteka vremena za koje je izrečena kazna neće učiniti novo krivično djelo.

Na taj način je uslovni otpust u skladu sa principom individualizacije kazne jer je svodi upravo na onu mjeru koja je stvarno potrebna u konkretnom slučaju za ostvarenje ciljeva kažnjavanja. Pri ocjeni da li će se osuđeni uslovno otpustiti, sud uzima u obzir njegovo vladanje za vrijeme izdržavanja kazne, izvršavanje radnih obaveza s obzirom na njegovu radnu sposobnost i druge okolnosti koje pokazuju da je postignuta svrha kažnjavanja.

---

⁴² Kovačević, Maljković, str. 79.

18.110; 2012. godine – 12 od 17.169; a 2013. – 14 od 17.152 uslovne osude, dovoljno je za stav da ovdje možemo više govoriti o pojmu statističke greške nego o ozbiljnijem učešću probacionih uslovnih osuda u sistemu krivičnopravne reakcije u Republici Srbiji.⁴²

Nužno je napomenuti da je u Srbiji u nadležnosti Povjereničke službe i nadzor nad izvršenjem obaveza prema odluci javnog tužioca o odlaganju krivičnog gonjenja, koje predstavlja određenu alternativu krivičnom gonjenju, pa samim tim i krivičnom sankcionisanju.

4.3.3. Uslovni otpust

Uslovni otpust se sastoji od otpuštanja osuđene osobe sa izdržavanja kazne zatvora prije nego što ju je u potpunosti izdržala, pod uslovom da do isteka vremena za koje je izrečena kazna ne učini novo krivično djelo (član 46 Krivičnog zakonika Republike Srbije). Ako takva osoba ne izvrši krivično djelo za vrijeme trajanja kazne, neće doći do opozivanja uslovnog otpusta.

Uslovni otpust se obavezno daje:

- 1) ako je osuđeni izdržao dvije trećine izrečene kazne zatvora, pri čemu se ovaj rok računa od dana kada je započeto izvršenje kazne;
- 2) ako se osuđeni u toku izdržavanja kazne toliko popravio da se sa osnovom može očekivati da će se na slobodi dobro vladati, a naročito da do isteka vremena za koje je izrečena kazna neće učiniti novo krivično djelo.

Na taj način je uslovni otpust u skladu sa principom individualizacije kazne jer je svodi upravo na onu mjeru koja je stvarno potrebna u konkretnom slučaju za ostvarenje ciljeva kažnjavanja. Pri ocjeni da li će se osuđeni uslovno otpustiti, sud uzima u obzir njegovo vladanje za vrijeme izdržavanja kazne, izvršavanje radnih obaveza s obzirom na njegovu radnu sposobnost i druge okolnosti koje pokazuju da je postignuta svrha kažnjavanja.

---

⁴² Kovačević, Maljković, str. 79.

Za razliku od ranijeg rješenja kada je o uslovnom otpustu odlučivala posebna komisija za uslovni otpust koju je formiralo Ministarstvo pravde, prema čl. 563-568 Zakonika o krivičnom postupku (ZKP), o uslovnom otpustu sada odlučuje sud koji je donio odluku u prvom stepenu.

Zakon o izvršenju krivičnih sankcija predviđa mogućnost prijevremenog otpuštanja osuđenog iz zatvorske ustanove.⁴³ To je posebna vrsta uslovnog otpusta koji daje administrativni organ. U ovom slučaju direktor Uprave za izvršenje krivičnih sankcija na prijedlog upravnika zavoda u kome se nalazi osuđenik, a na osnovu prethodno pribavljenog mišljenja stručnog tima – može da ga pusti sa izdržavanja kazne zatvora najduže šest mjeseci do isteka kazne ako su ispunjena dva uslova: a) ako je osuđeni izdržao devet desetina izrečene kazne, b) ako se osuđeni dobro vladao, pa su postignuti rezultati u programu postupanja. Ako uslovno otpušteni ne opravda ukazano povjerenje – dolazi do opozivanja uslovnog otpusta i njegovog ponovnog vraćanja u zavodsku ustanovu.

4.3.2.1. Izvršenje uslovnog otpusta (prava i obaveze)

Zakon o izvršenju vanzavodskih sankcija i mjera predviđa mjere nadzora nad izvršenjem uslovnog otpusta, bez obzira na to da li je on dat punoljetnoj ili maloljetnoj osobi i o kojoj se krivičnoj sankciji institucionalnog (zavodskog) karaktera radi. **Nadzor nad uslovno otpuštenom osobom iz zavodske ustanove (član 44) obavlja pomenuta Povjerenička služba ako je u odluci o uslovnom otpustu sud odredio da je osuđeni dužan da ispuni jednu od sljedećih obaveza:**

- 1) javljanje organu nadležnom za izvršenje zaštitnog nadzora, 2) osposobljavanje učinioca za određeno zanimanje, 3) prihvatanje zaposlenja koje odgovara sposobnostima učinioca, 4) uzdržavanje od posjećivanja određenih mesta, lokala ili priredbi, ako to može biti prilika ili podsticaj za ponovno činjenje krivičnih djela, 5) blagovremeno obavještavanje o

---

⁴³ Zakon o izvršenju krivičnih sankcija Republike Srbije („Sl. glasnik RS”, br. 55/2014 i 35/2019), čl. 184.

promjeni mjesta boravka, adrese ili radnog mesta, 6) uzdržavanje od upotrebe opojnih droga ili alkoholnih pića, 7) posjećivanje određenih profesionalnih i drugih savjetovališta ili ustanova, i postupanje po njihovim uputstvima; 8) ispunjenje drugih obaveza koje su predviđene krivičnopravnim odredbama. Sud koji je donio odluku o davanju uslovnog otpusta, kojom određuje ispunjenje jedne ili više navedenih obaveza, dužan je da izvršnu odluku bez odlaganja dostavi Povjereničkoj službi.⁴⁴ Nadzor nad uslovno otpuštenom osobom sprovodi povjerenik, koji utvrđuje i prati program izvršenja uslovnog otpusta.⁴⁵

Zakon je precizno odredio prava i dužnosti povjerenika i osuđenog koji se nalazi na uslovnom otpustu.⁴⁶ Prema ovom zakonskom rješenju, osuđeni je dužan da se odmah po puštanju na uslovni otpust javi nadležnoj povjereničkoj kancelariji. Povjerenik je dužan da odmah po prijemu odluke o uslovnom otpustu uspostavi kontakt sa službom tretmana u zavodu, da preduzme potrebne radnje za njeno izvršenje i da po potrebi uspostavi saradnju sa porodicom osuđenog, policijom, ustanovama zdravstvene i socijalne zaštite, poslodavcem i drugim ustanovama, organizacijama i udruženjima. Povjerenik je, takođe, dužan da u roku od osam dana od dana prijema odluke o davanju uslovnog otpusta osuđenoj osobi doneće program, uzimajući u obzir utvrđeni program pripreme za otpust iz zavoda u kome je osuđeni izdržavao kaznu zatvora. Povjerenik upoznaje osuđenog sa utvrđenim programom, kao i sa posljedicama neizvršenja postavljenih obaveza. Ovaj program povjerenik dostavlja sudu koji je donio odluku o uslovnom otpustu i odgovarajućem organu, ustanovi, organizaciji. U cilju uspješnog sprovođenja programa izvršenja obaveza osuđeni mora da se javlja povjereniku u vrijeme, na način i na mjestu koje povjerenik odredi.⁴⁷ Osuđeni je dužan da za vrijeme trajanja uslovnog otpusta ispunjava obaveze redovnog ili vanrednog školovanja ili druge utvrđene oblike stručnog

⁴⁴ Zakon o izvršenju vanzavodskih sankcija i mera, „Sl. glasnik RS”, br. 55/2014 i 87/2018, čl. 44.

⁴⁵ Zakon o izvršenju vanzavodskih sankcija i mera, „Sl. glasnik RS”, br. 55/2014 i 87/2018, čl. 45.

⁴⁶ Zakon o izvršenju vanzavodskih sankcija i mera, „Sl. glasnik RS”, br. 55/2014 i 87/2018, čl. 47.

⁴⁷ Zakon o izvršenju vanzavodskih sankcija i mera, „Sl. glasnik RS”, br. 55/2014 i 87/2018, čl. 48.

osposobljavanja ili sticanja vještina.⁴⁸ Takođe, osuđeni u saradnji sa povjerenikom i nacionalnom službom za zapošljavanje aktivno učestvuje u pronalaženju odgovarajućeg zaposlenja prema ponuđenim poslovima na tržištu rada (član 50). Osuđeni je, takođe, dužan da se uključi u tretman u odgovarajućem savjetovalištu ili ustanovi u skladu sa programom izvršenja obaveza.⁴⁹

Povjerenik je dužan da nakon isteka uslovnog otpusta obavijesti nadležni sud o ispunjenosti svih postavljenih obaveza od strane uslovno otpuštenog lica (član 55). Ako krivicom osuđenog izvršenje obaveza ne otpočne u roku od 15 dana od dana izrade programa ili osuđeni ne ispunjava obaveze koje su mu određene, odnosno ispunjava ih djelimično, povjerenik je dužan da odmah o tome obavijesti nadležni sud. U ovom slučaju nadležni sud u roku od osam dana donosi odluku o opozivu uslovnog otpusta ili, pak, obavještava povjerenika i osuđenog o nastavku izvršenja uslovnog otpusta.

4.4. ŠVAJCARSKA

4.4.1. Nastanak instituta probacije – pravni okvir

Začeci razvoja probacije u Švajcarskoj počiju 70-ih godina prošlog vijeka sa reformom sistema izvršenja krivičnih sankcija, kada se akcenat stavio na nezatvorske tretmane i probaciju. Kao dio Ministarstva pravde Švajcarske stvorena je probaciona služba i uveden je program podrške osobama kojima je izrečena ili odobrena neka od zakonom propisanih alternativnih sankcija kazni zatvora.

Probaciona služba Švajcarske je decentralizovana po kantonima, u skladu sa organizacijom države, sa visokim stepenom nezavisnosti samih kantonalnih službi, ali uz primjenu principa komunikacije, koordinacije i harmonizacije.

---

⁴⁸ Zakon o izvršenju vanzavodskih sankcija i mera, „Sl. glasnik RS”, br. 55/2014 i 87/2018, čl. 49.

⁴⁹ Zakon o izvršenju vanzavodskih sankcija i mera, „Sl. glasnik RS”, br. 55/2014 i 87/2018, čl. 54.

U sistemu alternativnijih krivičnih sankcija najzastupljenija je rad u javnom interesu,⁵⁰ nakon koje su najčešće izricane uslovna osuda ili uslovni otpust.

4.4.2. Uslovna/djelimična uslovna osuda

U sistemu krivičnih sankcija u pravu Švajcarske konfederacije u Krivičnom zakoniku (u daljem tekstu – StGB) uslovna osuda naznačena je kao najznačajnije vrsta mjere upozorenja.⁵¹

StGB razlikuje dvije vrste uslovne osude. To su: 1. uslovna osuda – član 42 StGB, 2. djelimična uslovna osuda – član 43 StGB i 3. uslovna osuda sa zaštitnim nadzorom – član 93 StGB.

Osnovna vrsta mjere upozorenja u švajcarskom krivičnom pravu je uslovna osuda iz člana 42 StGB. Prema ovom zakonskom rješenju, sud suspenduje izvršenje utvrđene: a) novčane kazne, b) naredbe o društveno korisnom radu, v) kazne zatvora u trajanju od šest mjeseci do dvije godine, za određeno vrijeme (vrijeme provjeravanja ili vrijeme kušnje); ako dođe do uvjerenja da se bezuslovna osuda ne smatra neophodnom kako bi se učinilac spriječio da i dalje čini krivična djela ili prekršaje. Dakle, dva su uslova za izricanje ove mjere upozorenja. To su: a) formalni uslov – koji se odnosi na vrstu i mjeru kazne utvrđenu sudsakom odlukom (novčanu kaznu, kaznu zatvora u određenom trajanju i društveno koristan rad) i b) materijalni uslov – uvjerenje suda da u konkretnom slučaju primjena kazne nije neophodna za ostvarenje svrhe krivičnog zakonodavstva – zaštita i obezbjeđenje najznačajnijih društvenih dobara i vrijednosti.⁵²

U članu 43 švajcarski zakonodavac propisuje izricanje djelimične uslovne osude.⁵³ Naime, sud može samo djelimično da obustavi (suspenduje)

---

⁵⁰ Dragan Jovašević, Milena Simović, Vladimir M. Simović, *Uslovna osuda u švajcarskom pravu*, Zbornik radova, Banjaluka, 2016, str. 18.

⁵¹ Dragan Jovašević, Milena Simović, Vladimir M. Simović, *Uslovna osuda u švajcarskom pravu*, Zbornik radova, Banjaluka, 2016, str. 89.

⁵² Dragan Jovašević, Milena Simović, Vladimir M. Simović, *Uslovna osuda u švajcarskom pravu*, Zbornik radova, Banjaluka, 2016, str. 90.

⁵³ Po ugledu na švajcarski zakon i Hrvatska je uvela institut djelimične uslovne osude, koja je predstavljena u dijelu zakonodavstva Hrvatske.

izvršenje izrečene novčane kazne, naredbe o društveno korisnom radu ili kazne zatvora u trajanju od jedne do tri godine. U tom slučaju dio kazne koji mora odmah da se izvrši ne smije da pređe polovinu utvrđene kazne. Prilikom izricanja djelimične uslovne osude kod utvrđene kazne zatvora i uslovni i bezuslovni djelovi ove kazne moraju iznositi najmanje šest mjeseci. Tada se odredbe o davanju uslovnog otpusta (u smislu člana 86 StGB) ne odnose na bezuslovni dio utvrđene kazne zatvora.⁵⁴

Pri izricanju potpune ili djelimične uslovne osude, sud uslovno odlaže izvršenje utvrđene kazne za određeno vrijeme – vrijeme provjeravanja. Ono prema odredbi člana 44 StGB može da traje od dvije do pet godina. Za ovo vrijeme osuđenom se postavlja obaveza da ne smije da ponovo počini krivično djelo ili prekršaj (pod prijetnjom opozivanja uslovne osude), kao i da ispuni druge postavljene obaveze koje mogu da se odnose na mjere pomoći, odnosno na postupanje u skladu sa datim naredbama za njegovo ponašanje. U svakom slučaju, sud uslovno osuđenoj osobi objašnjava značaj i ukazuje mu na posljedice izrečene potpune ili djelimične uslovne osude, odnosno posljedice u slučaju nepostupanja po datim zabranama, uputstvima ili naredbama.⁵⁵

Ako uslovno osuđeni (prema članu 45 StGB) pokaže dobro ponašanje (u smislu poštovanja normi pravnog porekta i uzdržavanja od činjenja kažnjivih djela – krivičnih djela i prekršaja prije isteka vremena provjeravanja), uslovno odložena kazna se ne izvršava (dakle, potpuno i trajno se obustavlja od izvršenja).

Uslovna osuda je samo mjera upozorenja pod prijetnjom kazne. U slučaju da je ocjena suda bazirana prvenstveno na subjektivnim okolnostima koje su u vezi sa ličnošću učinioca krivičnog djela pogrešna, tada zakon dozvoljava mogućnost opoziva uslovne osude (član 46 StGB).

---

⁵⁴ Član 43 StGB i član 86 StGB.

⁵⁵ Jovašević i grupa autora, str. 93-94.

Najčešće do opoziva uslovne osude dolazi ako uslovno osuđena osoba za vrijeme trajanja roka provjeravanja učini novo krivično djelo ili prekršaj zbog čega se mora sa osnovom očekivati da će ona nastaviti i dalje da čini krivična djela. Dakle, ovo je jedini zakonski osnov za opozivanje uslovne osude za razliku od krivičnog zakonodavstva država Zapadnog Balkana (države bivše SFRJ gdje se kao osnovi za opozivanje uslovne osude javljaju i: a) ranije učinjeno, a u vrijeme provjeravanja otkriveno krivično djelo i b) neispunjeno postavljenih opštih ili posebnih fakultativnih obaveza uz uslovnu osudu).

U tom slučaju se uslovna osuda ne može opozvati ako su protekле tri godine od isteka vremena provjeravanja.

4.4.3. Uslovni otpust

Ako je zatvorenik izdržao dvije trećine kazne, pod uslovom da je ona trajala najmanje tri mjeseca, sud će ga uslovno otpustiti ako je to opravdano njegovim ponašanjem u zatvoru i ne očekuje se da će počiniti novo krivično djelo ili prekršaj.

Sud procjenjuje po službenoj dužnosti da li zatvorenik može da bude pušten na uslovnu slobodu i to čini na osnovu izvještaja institucije u kojoj izdržava kaznu zatvora. Zatvoreniku će biti omogućeno saslušanje. Ako je izdržao polovinu kazne, pod uslovom da to iznosi najmanje tri mjeseca, može se pustiti uslovno, ako to opravdavaju izuzetne lične okolnosti. U slučaju osoba koje izdržavaju kaznu doživotnog zatvora, uslovni otpust je moguć najranije nakon 15 godina, a u slučaju izuzetnih ličnih okolnosti najranije poslije deset godina (član 86 StGB).

Osoba puštena na uslovni otpust podliježe probacionom periodu u trajanju koji odgovara ostatku njegove kazne. Probacioni period, međutim, može da iznosi najmanje jednu i ne više od pet godina. Probaciona služba obično određuje pomoć tokom trajanja probacionog perioda. Osobi koja je puštena

na uslovnu slobodu može da izda nalog o određenom ponašanju kao obaveznu mjeru.

Ako je osuđena osoba koje izdržava zatvorsku kaznu za krivična djela za koja se može izreći doživotni zatvor (krivična djela iz člana 64 stav 1) uslovno otpuštena i ako se po isteku probacionog perioda čini potrebnim nastavak pomoći ili naredbe za ponašanje, kako bi se smanjio rizik od ponavljanja krivičnih djela ove vrste, sud može na zahtjev probacione službe da produži probacionu pomoć ili naredbe za sprovođenje. Produženje može da bude od jedne do pet godina ili sud može da izrekne novi nalog o određenom ponašanju za ovaj period (član 87).

Ako se osoba koja je uslovno otpuštena, uzorno ponašala tokom probacionog perioda, odobrava mu se konačno puštanje na slobodu (član 88).

U petom dijelu StGB pod nazivom „**Probaciona pomoć, naredbe za ponašanje i dobrovoljni društveni nadzor**“ predviđen je sistem mjera pomoći, zaštite, staranja i nadzora koje osuđenoj osobi treba da omoguće i olakšaju brže i efikasnije, odnosno kvalitetnije uključivanje u društveni život, odnosno njegovu društvenu reintegraciju. Tako je u članu 93 StGB izričito propisano da pomoć tokom vremena provjeravanja treba uslovno osuđenu osobu da štiti od činjenja novih krivičnih djela, ali i da omogući bržu, bolju i efikasniju reintegraciju u društvo.

Nadležni organ za pružanje pomoći tokom perioda vremena provjeravanja omogućava neophodne socijalne i specijalističke usluge (savjetovanje, pomoć u smještaju, zapošljavanju i obrazovanju, finansijama, odnosima, slobodno vrijeme, zdravlje i terapiju). Na taj način je izričito određena svrha (cilj) zaštitnog nadzora kao fakultativne mogućnosti na strani suda u svakom konkretnom slučaju, zavisno od okolnosti ličnosti osuđene osobe.

Osobe koje rade u oblasti pružanja pomoći tokom izvršenja uslovne osude, sva saznanja do kojih dođu u toku rada moraju da tretiraju kao povjerljiva. Informacije o ličnim okolnostima uslovno osuđenog mogu da se otkriju trećim osobama samo ako su osuđeni ili osoba koja pruža pomoć u okviru

zaštitnog nadzora dali pristanak za to u pisanoj formi. Organi pravosudne vlasti (penitensijarna administracija) mogu na svoj zahtjev ili po službenoj dužnosti u određenim rokovima da dobiju izvještaj o uslovno osuđenom od organa nadležnog za pružanje pomoći. U članu 96 StGB je izričito određeno da će kantoni garantovati pružanje socijalne pomoći za vrijeme trajanja krivičnog postupka i izvršenja kazne – za šta se mogu dobrovoljno javiti.

Posebno je zanimljiv institut opoziva u švajcarskom pravu. Naime, ako uslovno osuđena osoba ne postupi (uopšte, u određenom roku ili kvalitetno) u skladu sa uslovima pružanja pomoći tokom uslovne osude/otpusta ili zanemari naredbe za ponašanje ili ako se određene mjere pomoći ili sve ili pojedine naredbe za ponašanje uslovno osuđenog ne mogu više sprovoditi ili se smatraju nepotrebним, nadležni organ koji ih izvršava ili prati njihovo izvršenje, podnosi izvještaj sudu ili organima nadležnim za izvršenje kazni i mjera. U tom slučaju ovi organi mogu da donešu jednu od sljedećih odluka:

- a) da produže vrijeme trajanja provjeravanja za polovinu perioda trajanja;
- b) da opozovu ili reorganizuju mjere pomoći;
- c) da izmijene ili opozovu naredbe za ponašanje uslovno osuđenom ili da mu izdaju nove naredbe.

PRAVCI UNAPRIJEĐENJA SISTEMA IZVRŠENJA KRIVIČNIH SANKCIJA

- ODGOVARAJUĆA UPOREDNA RJEŠENJA

Crnogorski sistem izvršenja krivičnih sankcija, u procesu reforme, unaprijeden je u značajnoj mjeri, postavljajući jake osnove za dalja unaprjeđenja pojedinih segmenata. Posebno treba istaći uspostavljanje zakonodavnog okvira ali i formiranje probacione službe čiji je razvoj u osnovnoj fazi sa potencijalom da izraste u savremenim oblik pružaoca podrške reintegraciji osuđenih.

Dalja nadogradnja podrazumijeva sistemski pristup kojim će unaprjeđenje standarda na zakonodavnom nivou pratiti i značajnije unaprjeđenje i institucionalna izgradnja probacione službe, uz neposrednu saradnju i interakciju sa svim relevantnim državnim organima, u cilju efektivne reintegracije osuđenih osoba, odnosno osoba koje su izdržale kaznu.

Uporedni prikaz komparativnih sistema izvršenja krivičnih sankcija u dijelu uslovne osude, uslovnog otpusta ali i pristupa i nadležnosti probacionih službi, upravo potvrđuje prethodno istaknuto. Postavlja se pitanje usvajanja pravca unaprjeđenja primjenom dobrih praksi uporednih sistema.

U tom smislu, crnogorski sistem izvršenja krivičnih sankcija mora da usvoji sveobuhvatniji koncept reintegracije i individualizacije krivičnih sankcija, naročito alternativnih.

Individualizacija i planiranje procesa reintegracije počinje znatno ranije od izvršenja krivične sankcije (u toku krivičnog postupka) i odnosi se i na *sui generis* krivične sankcije (obaveza), koje proizilaze iz diverzije krivičnog postupka, kojim rukovodi i o kojem odlučuje državni tužilac.

U nastavku reforme (sa fokusom na uslovnu osudu i uslovni otpust), nužno je razmotriti sljedeće pravce i konkretne korake, koji proizilaze iz dobrih praksi predstavljenih sistema:

- Probaciju i pristup osuđenom treba sprovoditi kroz pomoć, podršku i tretman;
- Multisektorski pristup u izvršenju uslovne osude i uslovnog otpusta – uspostavljanje saradnje sa porodicom osuđenog, policijom, ustanovama zdravstvene i socijalne zaštite, poslodavcem i drugim ustanovama, organizacijama i udruženjima;
- Probacija mora da podrazumijeva kontinuiran i redovan kontakt sa osuđenim (kod završenja krivičnih sankcija koje podrazumijevaju nadzor);
- Podsticati pozitivne promjene u ponašanju učinilaca krivičnih djela (rehabilitacija);
- Izvještaj sudu za izbor vrste i mjere krivičnopravne sankcije treba snažnije uvesti u praksu crnogorskih sudova;

- Nadzor izvršavanja obaveza naloženih prema rješenju državnog tužioca (odlaganje krivičnog postupka) treba da sprovodi probaciona služba;
- Jačati učešće osuđenog u izradi programa izvršenja zaštitnog nadzora;
- Predvidjeti mogućnost ukidanja zaštitnog nadzora kada se ispunи njegova svrha;
- Uvođenje djelimične uslovne osude u sistem krivičnih sankcija;
- Predvidjeti obaveznost odlučivanja o uslovnom otpustu nakon 2/3 izdržane kazne.

5. TRANZICIJA OD IZRICANJA KAZNE DO PUNE REINTEGRACIJE U CRNOGORSKOM ZAKONSKOM OKVIRU

Sloboda je kroz različite vremenske periode označavala različite pojmove. Danas se sloboda, uopšteno i opšte prihvaćeno, odnosi na tvrdnju „biti slobodan” (nesputan) i označava stanje u kojem subjekt može djelovati bez prisile i zabrane.

Međutim, veliki je broj ljudi koji su prisiljeni na vremensku kaznu koja ih lišava slobode i koja ograničava njihovo kretanje, a kao posljedica kršenja zakonom utvrđenih normi ponašanja. Društvo prepoznaje slobodu kao jednu od najznačajnijih vrijednosti, pa se lišavanje slobode smatra jednom od najoštrijih kazni. S druge strane, lišavanje slobode ne predstavlja najefikasniji vid kažnjavanja, već je uz samo zatvaranje potrebno da se posebna pažnja usmjeri na resocijalizaciju i reintegraciju osuđenika kroz kvalitetan tretman.

Dok se nalaze na izdržavanju kazne zatvora, osobe mogu da snose različite posljedice, kao što su socijalna isključenost, ekonomski gubici, gubici u pogledu ličnog razvoja i slično.

Stoga, moramo se potruditi da osuđenicima, dok su na izdržavanju kazne, pružimo potpun i kvalitetan tretman sa ciljem što uspješnije resocijalizacije i kasnije reintegracije, kao i da nastavimo sa pružanjem podrške i nakon izdržavanja kazne.

Kao i pojam sloboda, tako se i pojam reintegracija može posmatrati iz različitih uglova. Reintegracija se često poistovjećuje sa resocijalizacijom, a u Rječniku sociologije i socijalne psihologije socijalizacija je određena kao „proces transformacije biološke individue u društvenu ličnost; dakle, totalitet organizovanih i neorganizovanih uticaja, kontinuitet procesa, cjelina socijalne interakcije što uzrokuje formiranje takve ličnosti koja odgovara potrebama određenog tipa društva”.⁵⁶

Reintegracija predstavlja proces oporavka i socio-ekonomskog uključivanja. Uspješna reintegracija podrazumijeva uklapanje u stabilno i bezbjedno okruženje, pristup prihvatljivom životnom standardu, podršku za unaprjeđenje mentalnog i fizičkog zdravlje, mogućnosti za lični, društveni i ekonomski razvoj i dostupnost socijalne i emocionalne podrške. To može da obuhvati i povratak u porodicu i/ili zajednicu ili integraciju u novu zajednicu ili čak novu zemlju. Ključna mjeru uspjeha je osnaživanje osoba za samostalnost, samodovoljnost i aktivno učešće u sopstvenom oporavku i reintegracijski.

Resocijalizacija zatvorenika povjerena je naučnoj disciplini koja se zove penologija.

U penološkoj literaturi često su prisutna različita shvatanja pojma resocijalizacije. Pominje se kao adaptacija, popravljanje, reintegracija, prevaspitanje, dovaspitanje i slično.

Prema penologiji, resocijalizacija je pojam koji je preuzet iz socijalne psihologije ali se u prevaspitoj praksi najčešće koristi za označavanje procesa prevaspitanja, što on u suštini nije, jer se proces prevaspitanja i proces socijalizacije ne mogu izjednačavati.⁵⁷

Prema savremenoj penološkoj literaturi, proces resocijalizacije naziva se tretman (od francuske riječi *traiter* koja uznačava postupanje tj. ophođenje).

---

⁵⁶ M. Bosanac, O. Mandić, S. Petković, *Rječnik sociologije i socijalne psihologije*, Informator, 1977, Zagreb, str. 591.

⁵⁷ Ibidem.

Pojam tretmana moguće je posmatrati u širem i užem značenju. Tretman shvaćen u širem smislu odnosi se na postupanje sa izvršiocem krivičnih djela kako u krivičnom postupku, tako i u procesu izvršenja krivičnih sankcija i kasnije u postpenalnom periodu. Pod tretmanom u užem smislu podrazumijeva se preduzimanje svih postupaka prema osuđenicima koji proizilaze iz režima života i rada u kaznenoj ustanovi.⁵⁸

Dakle, razlikujemo tri vrste tretmana za osobe u sukobu sa zakonom, i to:

Sudski tretman

Tretman za vrijeme izvršenja krivične sankcije

Postpenalni tretman

Grafik 2 - vrste tretmana

Ova studija je fokusirana na tretman za vrijeme izvršenja krivične sankcije. Prema važećim zakonskim i drugim propisima, mjere koje se preduzimaju a koje imaju za cilj reintegraciju zatvorenika su:⁵⁹

- ispitivanje ličnosti i upućivanje u određenu klasifikacionu grupu;
- radno angažovanje;
- stručne obuke i obrazovanje;
- učešće u kulturnim i sportskim aktivnostima;
- posebne mjere predostrožnosti;
- pogodnosti tokom izdržavanja kazne zatvora ili kazne dugotrajnog zatvora;
- porodične veze i kontakti sa spoljnim svijetom;
- uslovni otpust.

Studija se ne bavi detaljnije postpenalnim tretmanom jer isti nije razvijen, što je u samom daljem tekstu navedeno u dijelu diskusije i zaključaka.

⁵⁸ Zoran Stevanović, *Tretman osuđenika*, Beograd, 2014.

⁵⁹ Zakon o izvršenju kazni zatvora, novčane kazne i mjera bezbjednosti, 2019.

5.1. Klasifikacija zatvorenika

Kao što je proces integracije zatvorenika u društvo specifičan, tako je specifičan i proces izdržavanja zatvorske kazne. Za sve osuđene početak izdržavanja kazne vjerovatno je najizazovniji u pogledu prilagođavanja i zbog toga je najpogodniji za uticaj i usmjeravanje, odnosno prevaspitanje. U svrhu što efikasnijeg tretmana pristupa se ispitivanju ličnosti. Ova aktivnost je obavezna na samom početku izdržavanja kazne jer se njome vrši klasifikacija i izrada programa postupanja prema zatvoreniku.

U našem penalnom sistemu je kao organizacioni model prihvaćen klasifikacioni sistem⁶⁰ i u skladu s njim se sprovodi timsko i interdisciplinarno ispitivanje ličnosti od strane tima koji čine psiholog, kriminolog i socijalni radnik. U skladu s ispitivanjem procjenjuje se rizik radi daljeg utvrđivanja programa tretmana i klasifikacije. Procjena rizika se utvrđuje na osnovu vrste i težine izvršenog krivičnog djela, visine izrečene kazne, ranije osuđivanosti, načina dolaska na izdržavanje kazne, činjenice da li se vodi postupak za drugo krivično djelo, odnosa zatvorenika prema izvršenom krivičnom djelu i kazni, ponašanja tokom pritvora, kao i psiholoških, socijalnih, kriminoloških, zdravstvenih i drugih karakteristika zatvorenika.

Procjena rizika obavlja se prema unaprijed strukturisanom upitniku.

Kako je tim sačinjen od tri stručne osobe, svaki ima za cilj da ličnost zatvorenika sagleda iz ugla svoje struke, te da na osnovu te analize procjene i zajedno odrede klasifikacionu grupu kojoj će zatvorenik pripasti i donesu zaključke od značaja za izradu programa tretmana i resocijalizacije zatvorenika.

---

⁶⁰ Zakon o izvršenju kazni zatvora, novčane kazne i mjera bezbjednosti, 2019.

Psihološko sagledavanje ličnosti ima za cilj da otkrije devijacije i njihove uzroke u strukturi ličnosti, naročito u njenoj voljnoj, karakternoj, emocionalnoj i intelektualnoj sferi.

Socijalni radnik nastoji da utvrди socijalne momente bitne za pojavu devijantnog i kriminalnog ponašanja kao i da s osuđenim razriješi određene socijalne probleme koji su nastali njegovim dolaskom u ustanovu. Sa druge strane, kriminolog nastoji da utvrди etiologiju i začetke kriminalnog ponašanja, način izvršenja i društvenu opasnost i okolnosti pod kojim je krivično djelo izvršeno kao i stav zatvorenika prema učinjenom djelu za koje je osuđen.

Nakon što stručni tim završi sa ispitivanjem i sačinjavanjem procjene rizika, raspoređuje se u jednu od pet klasifikacionih grupa, koje su određene od povoljnije ka nepovoljnijoj. Klasifikaciona grupa IV predstavlja najnepovoljniju grupu dok je klasifikaciona grupa I-a najpovoljnija grupa.

Klasifikacione grupe:

I-a klasifikaciona grupa
I-b klasifikaciona grupa
II klasifikaciona grupa
III klasifikaciona grupa
IV klasifikaciona grupa

Grafik 3 - klasifikacione grupe

Za svaku klasifikacionu grupu propisani su posebni uslovi.⁶¹

Moguća je reklasifikacija zatvorenika u povoljniju ili u nepovoljniju grupu. Reklasifikacija zatvorenika se obavlja dva puta u toku kalendarske godine.

⁶¹ Zakon o izvršenju kazni zatvora, novčane kazne i mjera bezbjednosti, 2019.

Kada je u pitanju reklasifikacija u povoljniju grupu, napredovanje ne može biti veće od jedne grupe, odnosno ne može se obaviti reklasifikacija iz IV grupe u II, već samo u III grupu u toku tog reklasifikacionog perioda. Kada se obavlja reklasifikacija u nepovoljniju grupu, zatvorenik se reklasificiše u IV klasifikacionu grupu, bez obzira u koju klasifikacionu grupu je bio razvrstan.

Kao dio tretmana, i jedna od mjera koja se preduzima u cilju resocijalizacije zatvorenika, jeste i radno angažovanje.

Zatvorenik ima pravo i obavezu da u toku izdržavanja kazne radi, a Uprava za izvršenje krivičnih sankcija (u daljem tekstu UIKS) ima za obavezu da zatvorenika podstiče na rad. Radno angažovanje zatvorenika može se odrediti kao mjeru kojom se nastoji održavanje postojećih radnih navika kao i stvaranje novih, a zarad njegove uspješnije resocijalizacije.

Vrsta posla određuje se u skladu sa potrebama zatvorenika, programom tretmana i resocijalizacije zatvorenika, zdravstvenim stanjem, stečenim kvalifikacijama i mogućnostima Uprave.

Zatvorenik koji radi u zatvoru ima pravo na naknadu za rad. Naknada za rad određuje se u visini od najmanje 30 % minimalne neto zarade, u skladu sa propisima o radu.

Evropski skup minimalnih pravila o postupanju prema zatvorenicima,⁶² koja su inače inkorporirana u naše zakone i druge propise, određuju nekoliko principa rada zatvorenika:

- princip integrisanosti sa radom čovjeka na slobodi (rad se izjednačava sa radom čovjeka na slobodi);
- princip obaveznosti, ne može se oduzeti pravo na rad;
- radno angažovanje kao profesionalna orientacija, odnosno stručno osposobljavanje u svrhu socijalne readaptacije;
- stvaranje jednakih uslova rada kao na slobodi;
- princip nagrađivanja, odgovarajući rad – odgovarajuća nagrada.

---

⁶² Evropski skup minimalnih pravila o postupanju prema zatvorenicima, Ujedinjenje nacija.

Zatvorski tretman između ostalog podrazumijeva i obrazovanje i učenje zatvorenika. Evropska zatvorska pravila ističu neophodnost da svaka penalna ustanova treba da organizuje program obrazovanja kako bi svi osuđenici imali mogućnost da udovolje nekim od svojih individualnih potreba i želja. Obrazovni proces, sa društvenog stanovišta, je najefikasniji u školama kao „kontrolisani agens socijalizacije ličnosti“ i najčešće se vezuje za određeni uzrast. Međutim, obrazovanje je proces koji može trajati i veći dio životne dobi i treba ga primjenjivati u penalnim ustanovama kada postoje potrebe zatvorenika i mogućnosti ustanove za sprovođenje. Obrazovanje je jedan od temeljnih ljudskih prava, pa na to pravo imaju i oni koji izdržavaju kaznu zatvora. Obrazovanje osuđenika je prije svega bazični faktor resocijalizacije i promjene socijalnog statusa i ukupnog ponašanja zatvorenika, te sprečavanja recidivizma. UIKS zatvoreniku može da omogući da stekne osnovno obrazovanje.⁶³ Takođe, zatvoreniku se može omogućiti da stekne srednje opšte obrazovanje, stručno obrazovanje i visoko obrazovanje, kao i druge stručne kvalifikacije.

U sklopu UIKS-a nalaze se i posebno opremljene prostorije i poligoni namijenjeni za sportske i rekreativne aktivnosti. Slobodno vrijeme se može upotpuniti i nekim kulturno-umjetničkim aktivnostima koje podrazumijevaju korišćenje zatvorske biblioteke, čitanje literature, prisustvo i učestvovanje u pozorišnim, filmskim, muzičkim i drugim priredbama. Evropska zatvorska pravila propisuju postojanje biblioteke u zatvoru.

Među mjerama koje se preduzimaju radi resocijalizacije zatvorenika jesu i mjere predostrožnosti. Ove mjere se preduzimaju u slučaju kada postoji opasnost od deliktnog ponašanja kao i u slučajevima kada postoji opasnost po samog zatvorenika. Tačnije, zakonski određeno, u slučaju kada postoji opasnost od bjekstva, napada na osobe ili imovinu, samoubistva ili samopovređivanja ili postoji sumnja na postojanje infektivnih bolesti,

---

⁶³ Zakon o izvršenju kazni zatvora, novčane kazne i mjera bezbjednosti 2019., čl. 65.

korišćenje alkohola, opojnih droga ili drugih psihoaktivnih supstanci, prema zatvoreniku se mogu preduzeti posebne mjere predostrožnosti, i to:⁶⁴

- oduzimanje i zadržavanje stvari čije držanje i upotreba nijesu zabranjeni;
- posmatranje u toku noći;
- odvajanje od ostalih zatvorenika;
- usamljenje;
- uskraćivanje ili ograničavanje aktivnosti na otvorenom;
- testiranje na infektivne bolesti, alkohol, opojne droge ili druge psihoaktivne supstance;
- zatvaranje u posebno obezbijeđenu prostoriju.

Zatvorenik može da ostvari pravo na određene pogodnosti radi ostvarivanja programa tretmana, uspješne resocijalizacije i poboljšanja svog položaja.

Prema Zakonu o izvršenju kazni zatvora, novčane kazne i mjera bezbjednosti, pogodnosti za zatvorenika su:⁶⁵

- korišćenje vikenda u krugu uže porodice;
- odsustvo u trajanju do sedam dana u toku jedne godine;
- korišćenje vlastitog televizijskog prijemnika;
- samostalno spremanje hrane i sokova;
- češće primanje paketa;
- novčano nagrađivanje do 30 % ostvarene zarade u posljednjem mjesecu;
- duža posjeta člana uže porodice;
- korišćenje zatvorskog telefona o trošku Uprave;
- duže korišćenje biblioteke i čitaonice;
- prisustvo sahrani člana uže porodice;
- posjeta teško bolesnom članu uže porodice;
- prisustvo rođenju, vjenčanju i drugom važnom događaju u užoj porodici;
- odlazak u sud ili drugi organ radi ostvarenja svojih prava;

---

⁶⁴ Zakon o izvršenju kazni zatvora, novčane kazne i mjera bezbjednosti 2019, čl. 88.

⁶⁵ Zakon o izvršenju kazni zatvora, novčane kazne i mjera bezbjednosti 2019, čl. 32.

- izlazak radi obavljanja neodložnog i drugog važnog posla. Kao konačna mjera pogodnosti među onima koje se preduzimaju radi resocijalizacije zatvorenika, jeste uslovni otpust. Sud može uslovno da otpusti sa izdržavanja kazne zatvora ili kazne dugotrajnog zatvora osuđenog koji je izdržao dvije trećine, a izuzetno polovinu kazne zatvora odnosno kazne dugotrajnog zatvora, ako se u toku izdržavanja toliko popravio da se može sa osnovom očekivati da će se na slobodi dobro vladati, a naročito da do isteka vremena za koje je izrečena kazna neće učiniti novo krivično djelo. Pri ocjeni da li će se osuđeni uslovno otpustiti uzeće se u obzir da li se osuđeni dobro vladao i izvršavao radne obaveze prema njegovoj radnoj sposobnosti, a naročito da li je disciplinski kažnjavan za vrijeme izdržavanja kazne zatvora ili kazne dugotrajnog zatvora, da li je nadoknadio štetu koju je prouzrokovao krivičnim djelom i vratio imovinsku korist stečenu izvršenjem krivičnog djela, kao i da li je postignuta svrha kažnjavanja.⁶⁶

Pored ovih propisanih mjera, preuzimaju se i određene radnje i to od strane realizatora tretmana u zatvorima, o čemu će više biti riječi u nastavku teksta.

5.2. Individualni i grupni tretman sa zatvorenicima

Individualni tretman⁶⁷ najčešće se shvata kao vid individualnog savjetovanja i rada. Savjetovanje, kao metoda rada, u zatvoru ima značajno mjesto u sveukupnom vaspitno-korektivnom radu na promjeni obrasca ponašanja osuđene osobe.

Individualni rad sa zatvorenikom se ostvaruje u neposrednom kontaktu između realizatora tretmana i zatvorenika, i obuhvata sve njegove faze, od početne do završne. On zavisi od individualnog programa tretmana koji je

---

⁶⁶ Krivični zakonik Crne Gore, čl. 37.

⁶⁷ Zoran Stojanović, *Tretman osuđenika*, Beograd, 2014.

određen za osuđenog, ličnih svojstava i stepena potrebnih korekcija određenih stavova, vrijednosti i oblika ponašanja.

Grupni tretman⁶⁸ je oblik rada koji se temelji na teoriji grupa, po kojoj se uzroci kriminalnog ponašanja nalaze u grupnim odnosima i interpersonalnim vezama. Grupni rad podrazumijeva da zatvorenik pripada grupi, koja se vlada po važećim normama i koja može da zadovolji izvjesne ciljeve i potrebe.

Iako postoje jasno definisane procedure koje preuzimaju realizatori tretmana, a koje za cilj treba da imaju uspješnu reintegraciju, naš istraživački rad koji je opisan u nastavku u odjeljku „Tranzicija od izricanja kazne do pune reintegracije – opis trenutnog stanja – rezultati dubinskih intervjeta”, daje pregled stvarne situacije prema kojoj su realizatori tretmana opterećeni administracijom, a njihov broj je ispod minimalnog penološkog standarda.

5.3. Druge aktivnosti u cilju bolje tranzicije i uspješnog postpenalnog prihvata

Kao posebno važni činioci pri samom početku procesa uspješne reintegracije zatvorenika u društvo prepoznati su centri za socijalni rad i Zavod za zapošljavanje Crne Gore.

Centri za socijalni rad (u daljem tekstu CSR) imaju važnu ulogu po pitanju statusa osoba koje su na izdržavanju kazne zatvora ili su završile sa izdržavanjem kazne (bivši zatvorenici). Njihova uloga ogleda se u obezbjeđivanju/regulisanju prava i obaveza iz oblasti socijalne i dječije zaštite. Prije svega u reaktivaciji prava, ukidanju dosadašnjih prava (usluga i materijalnih davanja) iz ove oblasti, kao i u pružanju postpenalne podrške iz domena svoje nadležnosti.

---

⁶⁸ Ibidem.

Centri za socijalni rad u Crnoj Gori socijalne usluge pružaju shodno Zakonu o socijalnoj i dječjoj zaštiti. Prema ovom zakonu zatvorenici i bivši zatvorenici nijesu prepoznati kao posebna kategorija.

Međutim, navedenim zakonom, članom 4 stav 2, prepozнате су između ostalog sljedeće ciljne grupe:⁶⁹

- lica koja zloupotrebljavaju alkohol, drogu ili druga opojna sredstva;
- lica koja su beskućnici;
- lica kojima je uslijed posebnih okolnosti i socijalnog rizika potreban odgovarajući oblik socijalne zaštite.

U ove grupe se određeni broj zatvorenika i bivših zatvorenika može svrstati, te prema tome mogu ostvariti neka od prava zagarantovanih Zakonom o socijalnoj i dječjoj zaštiti.

Prema članu 22 Zakona o izvršenju kazni zatvora, novčane kazne i mjera bezbjednosti, na zahtjev UIKS-a centri za socijalni rad izrađuju nalaz i mišljenje o socio-ekonomskoj situaciji porodice osuđenog.

Terenskim i istraživačkim radom, za potrebe ove studije, utvrdili smo da postoje propusti u dijelu davanja nalaza i mišljenja o socio-ekonomskoj situaciji porodice zatvorenika, odnosno da centri za socijalni rad ne dobijaju zahtjev za izradu ovog dokumenta za sve zatvorenike. Takođe, nedostaci se tiču i česte neblagovremenosti u dostavljanju pomenutog nalaza i mišljenja, nakon što od UIKS-a dobiju zahtjev za dostavljanje.

Nerijetka je situacija da osuđeni, zbog izdržavanja propisane kazne zatvora, prestaje da bude korisnik određenog materijalnog davanja. U ovom dijelu, važno je unaprijediti saradnju stručnih radnika CSR i stručnih radnika UIKS-a, te u odnosu na ovu oblast jasno i blagovremeno o svim promjenama obavještavati zatvorenika o čijim se pravima radi.

Kada je osoba upućena na izvršenje kazne zatvora, Centar za socijalni rad odmah po primanju obavještenja ukida materijalno davanje ili uslugu iz

---

⁶⁹ Zakon o socijalnoj i dječjoj zaštiti, čl. 4.

oblasti socijalne i dječije zaštite ukoliko je to pravo, odnosno uslugu, ostvarivao kao pojedinac a dužina kazne na koju je osuđen je duža od šest mjeseci. Ipak, ukoliko je osoba izdržavala porodicu, porodica nastavlja da koristi pravo. Iz ovih razloga, važno je bez izuzetka obavještavati CSR o ulasku osobe u sistem izvršenja krivičnih sankcija i to činiti u tačno definisanom roku po ustaljenoj proceduri.

U periodu koji prethodi otpuštanju, tj. u toku pripreme za izlazak, važno je da stručna služba UIKS-a, bez izuzetka, ispita potrebu zatvorenika za pomoći nakon otpuštanja, te da u skladu sa zakonom, uz njegov pristanak obavijesti o tome nadležni centar za socijalni rad.⁷⁰

Najčešće usluge koje CSR pruža bivšim osuđenicima, a prema podacima dobijenim od predstavnike ove ustanove u Podgorici, jesu jednokratna novčana pomoć i reaktivacija ranije ostvarenih prava iz oblasti socijalne i dječije zaštite, što često ne predstavlja dovoljne mjere za kvalitetnu postpenalnu podršku.

Kada je u pitanju Zavod za zapošljavanje, ova institucija ne posjeduje programe zapošljavanja i/ili podrške u zapošljavanju namijenjene bivšim osuđenicima. Takođe, prema informacijama dobijenim prilikom prikupljanja podataka na terenu, Zavod do sada nije sprovedio programe koji su direktno namijenjeni zatvorenicima, niti je sprovedio programe obuke u zatvorskoj ustanovi. Takođe, podrška u zapošljavanju bivšim osuđenicima pruža se jedino ukoliko spadaju u neku od teže zaposlivih kategorija prepoznatih zakonom, dok i dalje ne postoji nijedan vid strukturisane podrške u zapošljavanju, što bi u krajnjem doprinijelo smanjenju stope povratništva.

Iako je NVO *Juventas* u par navrata pokušala da ostvari saradnju sa Zavodom za zapošljavanje te zatražila dostavljanje odgovora na pitanja od važnosti na ovu temu, a koja su u nadležnosti te ustanove, povratnu informaciju nijesmo dobili.

---

⁷⁰ Zakon o izvršenju kazni zatvora, novčane kazne i mjera bezbjednosti 2019., čl. 96.

6. TRANZICIJA OD IZRICANJA KAZNE DO PUNE REINTEGRACIJE – OPIS TRENUTNOG STANJA - REZULTATI DUBINSKIH INTERVJUA

Cjelokupan proces ulaska u sistem izvršenja krivičnih sankcija, izdržavanje kazne zatvora i kasniji izlazak iz ovog sistema, regulisan je različitim zakonskim normama i procedurama, kao i kućnim redom ustanove u kojoj se kazna izdržava. U ovom dijelu studije fokus je na tranziciji od izricanja kazne do pune reintegracije u društvo, iz perspektive osoba koje su kroz nju prošle. Naime, jedan od **ciljeva studije** je prikazivanje načina na koji se odvija tranzicija od ulaska do izlaska iz sistema izvršenja krivičnih sankcija, te reintegracija osobe u društvo i postpenalna podrška, kako bi nam njihov realan iskustveni doživljaj dao doprinos u izradi mape puta potrebne za unaprjeđenje ove oblasti.

Kao metod za prikupljanje podataka koristili smo **dubinski polustrukturirani intervju**. Ova kvalitativna istraživačka metoda omogućila nam je da stvorimo sliku pomenute tranzicije na osnovu mišljenja, stavova, doživljaja ispitanika koji su direktno iskusili funkcionisanje sistema izvršenja krivičnih sankcija i prihvata nakon izlaska.

Ovaj metod istraživanja realizovan je kroz dva seta dubinskih intervjuja:

- **dubinski intervjui sa osobama na izdržavanju kazne zatvora duže od šest mjeseci, a koji su izdržali najmanje dvije trećine propisane kazne.** Cilj je bio sticanje uvida u trenutno funkcionisanje sistema i proces resocijalizacije koji se sprovodi u zatvorskoj ustanovi.
- **dubinski intervjui sa bivšim zatvorenicima**, čije se izdržavanje kazne zatvora završilo u periodu od posljednje dvije godine (tokom 2018. i 2019. godine). Cilj je bio sticanje uvida u stepen postignute resocijalizacije i pripremljenosti za izlazak i ocjena kvaliteta postpenalnog prihvata u Crnoj Gori.

Ovakvim pristupom pružena je prilika da zatvorenici i bivši zatvorenici daju svoje mišljenje i viđenje funkcionisanja zatvorskog sistema i ocijene kvalitet resocijalizacije i kasnijeg prihvata nakon izlaska.

Za potrebe studije, obavljeno je sedam intervjeta sa zatvorenicima i pet sa bivšim zatvorenicima, u periodu od juna do decembra 2019. godine. Pitanja su bila grupisana po segmentima koji su obuhvatili ulazak u zatvor, klasifikaciju u klasifikacionu grupu, tretman, zdravstvenu zaštitu, radni angažman, pripremu za izlazak, viđenje prihvata nakon izlaska, a postavljena su svim ispitanicima. Dodatno, bivšim zatvorenicima postavljen je i set pitanja koja se odnose na postpenalni prihvat i podršku, izloženost diskriminaciji, zapošljavanje, ostvarivanje prava iz oblasti zdravstvene zaštite, socijalne i dječije zaštite, dostupnih servisa podrške.

6.1. Obrada podataka

Obrada podataka dobijenih iz dubinskih intervjeta rađena je na osnovu kvalitativne analize sadržaja. Naime, unaprijed su bile izdvojene određene teme i oblasti. Dobijeni odgovori su klasifikovani prema njima, kako bi se razumjela mišljenja ispitanika o datim temama i izveli zaključci. Tokom sprovođenja dubinskih intervjeta, proizšlo je nekoliko dodatnih tema koje su, takođe, uključene u obradu i bile značajne za stvaranje obuhvatnije slike o ovoj oblasti.

6.2. Struktura ispitanika

Dubinski intervjeti su obavljeni sa 12 ispitanika. U pitanju su 11 zatvorenika/bivših zatvorenika i jedna zatvorenica, u starosnoj dobi od 24 do 60 godina. Svi imaju srednje stručno obrazovanje. Takođe, osam ispitanika

⁷¹ Ivana Vujović, Itana Kovačević, *Percepcija uslova i tretmana u zatvoru*, NVO Juventas, Podgorica, 2015, str. 18.

⁷²https://www.ombudsman.co.me/docs/1558683170_final-izvjestaj-npm-za-2018.-godinu.pdf, pregledano 23. 02. 2020.

⁷³ Zakon o izvršenju kazni zatvora, novčane kazne i mjera bezbjednosti, 2019., čl. 29.

Kada je u pitanju izdržavanje kazne, četvoro ispitanika to čini prvi put, jedno je na izdržavanju druge kazne, dok dvoje ispitanika treći put izdržava kaznu zatvora. Kada su u pitanju bivši zatvorenici, jedna osoba je izdržavala prvu kaznu zatvora, dok je četvoro izdržavalo treću kaznu zatvora.

6.3. Ulazak u sistem izvršenja krivičnih sankcija

Kako smo se bavili iskustvima u odnosu na tranziciju kroz ovaj sistem i sprovedene mjere u cilju resocijalizacije, fokus smo, pored procesa ulaska u ustanovu, stavili na period proveden u Kazneno-popravnom domu (u daljem tekstu KPD).

Osoba koja ulazi u sistem izvršenja krivičnih sankcija, pored identifikacije, biva podvrgнутa obaveznom pretresu, a zatim slijedi upoznavanje sa kućnim redom ustanove i smještaj.

Kada je u pitanju samo započinjanje izdržavanja kazne zatvora, jedan od ispitanih je izjavio: „*Upoznat sam sa kućnim redom još u prijemnom odjeljenju*”, (osuđenik, 30 godina, izdržava kaznu zatvora u trajanju od osam godina i dva mjeseca). Skoro isto su rekli svi ispitanici, tj. da su u prijemnom odjeljenju bili usmeno upoznati sa kućnim redom ustanove, te da je isti istaknut u pisanoj formi na vidnom mjestu. Nesporno je da je kućni red istaknut na vidnom mjestu i sadrži pravila ponašanja tokom boravka u ovoj ustanovi. Ipak, na pitanje o poštovanju tih pravila, jedan dio njih smatra da se poštuju, dok drugi dio ističe da se ne poštaju i da se ne primjenjuju na sve zatvorenike jednako. „*Milion stvari ima koje se ne slažu sa kućnim redom, ni sa čim, sve je pro forma*”, (osuđenik, 39 godina, izdržava kaznu zatvora u trajanju od tri godine).

Pri ulasku u KPD osuđenici prvo bivaju smješteni u karantin, koji može trajati do 30 dana. Za svakog od ispitanika ovo iskustvo trajalo je različit vremenski period, pri čemu se uvijek završilo u zakonski propisanom roku. Tokom trajanja karantina, prema iskustvima ispitanika, sa najvećim brojem

njih razgovarao je jedan stručni radnik, dok su neki razgovarali sa dva stručna radnika ustanove. Na osnovu toga sačinjava se program individualnog tretmana i reintegracije zatvorenika i određuje se u koju će klasifikacionu grupu biti smješten. Ovako opisana procedura pokazuje da u praksi nije uvijek isti broj stručnog kadra koji obavlja razgovore tokom trajanja karantina radi ispitivanja ličnosti i sačinjavanja procjene rizika.

Najveći broj ispitanika ističe da razgovor sa stručnim radnikom *treba da bude kvalitetniji* u smislu stvarnog bavljenja njihovim psihičkim stanjem u datom trenutku, a ne dobijanjem opštih podataka, kao i informacija o odnosima sa ostalim zatvorenicima. Može se zaključiti da ispitanici ovaj razgovor doživljavaju samo kao način da ih smjeste u klasifikacionu grupu, a ne kao pružanje psihološke podrške onima koji čekaju izdržavanje kazne zatvora i prilagođavanje na nov način života, život u kolektivnom smještaju u kazneno-popravnoj ustanovi.

Nakon perioda provedenog u karantinu, slijedi ulazak u ćeliju i započinje izdržavanje kazne u paviljonu u koji je zatvorenik smješten. Većina ispitanika je istakla da boravi u sobama koje su prenatrpane i da to uslovljava neadekvatne uslove za normalno funkcionisanje. „*U sobi nas je petoro, a prostor nije dovoljno velik za nas toliko, nije u skladu sa zakonskom normom*”, (*osuđenik, 44 godine, na izdržavanju kazne zatvora od devet godina*). Naime, već odavno je javnosti poznat problem pretrpanosti soba u zatvoru u Spužu, što dodatno otežava izdržavanje zatvorske kazne. Prije šest godina skrenuta je pažnja na ovaj problem. Tada je istraživanje „Percepcija uslova i tretmana u zatvoru” pokazalo da su postojale sobe u paviljonu A u kojima je bilo smješteno čak 28 osuđenih. Takođe, tadašnji rezultati pokazali su da je 6,8 % ispitanika djelilo sobu sa 11 do 14 osoba, 3,9 % sa 7 do 10 osoba, 25 % sa 5 ili 6 osoba, 46 % sa 3 ili 4 osobe.⁷¹ Ovaj problem i dalje nije riješen u potpunosti, te na potrebu za rješenjem ovog problema pažnju skreće i Nacionalni mehanizam za prevenciju torture (NMP) pri Kancelariji

---

⁷¹ Ivana Vujović, Itana Kovačević, *Percepcija uslova i tretmana u zatvoru*, NVO Juventas, Podgorica, 2015, str. 18.

Zaštitnika ljudskih prava i sloboda.⁷² Izuzetak su sobe u Odjeljenju za žene, gdje trenutno ne postoji opterećenost brojem zatvorenica koje dijele jednu sobu.

Na osnovu svih obavljenih intervjeta ono što proizilazi kao trenutna manjkavost sistema kada je u pitanju započinjanje izdržavanja kazne, jeste potreba za podrobnjim radom na pružanju psihološke podrške na samom početku, upoznavanje sa svim mogućnostima u odnosu na tretman, zdravstvenu zaštitu, radni angažman, te pravljenje individualnog plana tretmana kao načina stvaranja perspektive i motivacije umjesto početnog razočaranja u mogućnost napretka i korisnog ispunjavanja vremena. Individualni planovi tretmana treba da budu sačinjeni u saradnji sa zatvorenikom, da budu detaljnije razrađeni sa konkretnijim prikazom koraka koji treba da budu preduzeti tokom izdržavanja kazne. Razgovori tokom trajanja karantina moraju da budu obavljani po zakonom propisanoj proceduri, te iz ugla ispitanika, i treba da dijelom budu prilagođeni njihovim potrebama za psihološkom podrškom.

6.4. Tretman

Početak izdržavanja kazne zatvora treba da prati i sačinjavanje konkretnog programa tretmana i reintegracije za osuđenu osobu, a Zakonom o izvršenju kazni zatvora, novčane kazne i mjera bezbjednosti⁷³ propisano je šta sve ovaj program treba da obuhvata. Kako je zatvor, ne samo kaznena, već i popravna, korekciona ustanova, mora da postoji kontinuiran rad usmjeren na popravljanje ponašanja i jačanje kapaciteta osobe za brigu o sebi, privređivanje, uspješno obavljanje različitih životnih uloga. Ipak, prilikom razgovora o ovoj temi, čuli smo kritike ispitanika i isticanje potrebe da se unaprijede određeni segmenti. „*Meni treba zdrava priča, neko sa kim ja mogu da pričam. Da li je to profesor, da li je to šef tretmana, da li je to*

⁷² https://www.ombudsman.co.me/docs/1558683170_final-izvjestaj-npm-za-2018.-godinu.pdf, pregledano 23. 02. 2020.

⁷³ Zakon o izvršenju kazni zatvora, novčane kazne i mjera bezbjednosti, 2019., čl. 29.

komandirka, znači meni samo treba neka priča”, (osuđenica, 36 godina, izdržava kaznu od 11 godina).

Iako je preovladao negativan stav u odnosu na kvalitet tretmana, prvi značajan podatak je taj što zatvorenici u najvećem broju slučajeva nijesu svjesni ili nijesu upoznati sa tim šta sve tretman treba da obuhvata. Posljedično, većina funkcioniše po ustaljenoj praksi i ne očekuje da može da dobije kvalitetniju podršku i pomoć. Ovakav podatak komplementaran je sa rezultatima dobijenim 2014. godine kada je čak 29,2 % posto osuđenih izjavilo da nijesu upoznati sa individualnim tretmanom, te je jedna od preporuka bila da svaka osuđena osoba mora da bude upoznata sa pravima i obavezama u okviru programa tretmana, mjerama i planiranim rezultatima/efektima i to na jeziku prilagođenom razumijevanju osuđenog.⁷⁴ Dubinski intervјui su pokazali da preovladava pasivan stav uslijed niskih očekivanja od službe tretmana. Za ispitanike tretman podrazumijeva komunikaciju sa realizatorom tretmana, dok jedan broj njih u to ubraja i radni angažman. Dodatno, ističu da se u najvećem dijelu komunikacija sa realizatorima tretmana odnosi na administrativne, logističke stvari (pomoć u pisanju molbi, zahtjeva, dostavljanje istih i sl), te da imaju priliku da sa njima razgovaraju jednom sedmično.

„Profesorici kada se obratim, ona samo kaže nisam ja za to. Što ja da radim? S kim da popričam oko toga? Nemam s kim da popričam, ne znam šta da radim, ne znam kome da se obratim”, (osuđenica, 36 godina, izdržava kaznu od 11 godina).

„Nisu oni zainteresovani za razgovor. Oni uopšte ne vode računa kako ćemo mi napolju, šta ćemo, ‘oćemo li se opet vratiti za mjesec, dva, zašto ima toliko povratnika. Ovdje niko nikoga ne pozove na razgovor, ovdje postoje profesori, ali ih nema”, (osuđenik, 39 godina, izdržava kaznu zatvora u trajanju od tri godine).

---

⁷⁴ Ivana Vujović, Itana Kovačević, *Percepција uslova i tretmana u zatvoru*, NVO Juventas, Podgorica, 2015, str. 32.

Mišljenje većine ispitanika je da ne dobijaju, u pravom smislu, mogućnost individualnog savjetovanja koje bi podrazumijevalo kvalitet i kontinuitet, koje bi, uslovno rečeno, rezultiralo većim stepenom resocijalizacije i doprinijelo kvalitetnijoj reintegraciji nakon izlaska. Upravo suprotno, očekivanja su im usmjerena na sopstvene snage i podršku porodice i prijatelja.

Mišljenje u odnosu na tretman i rad realizatora tretmana ocijenjen je kao pozitivan kada je u pitanju Poluotvoreno odjeljenje zatvora. Istiće se veća posvećenost samom zatvoreniku i radu sa njim.

„Nikada nisam primijetio neki animozitet, krajnje su strpljivi. Profesori svakodnevno dolaze da nas posjete, oni su tu da nam pomognu. Što se tiče rada profesora, to je na nivou”, (osuđenik, 59 godina, izdržava kaznu zatvora u trajanju od osam godina).

Informacije dobijene od sagovornika u intervjuima komplementarne su realnom stanju koje se ogleda u nedovoljnem broju realizatora tretmana (u određenim paviljonima i dalje je prisutan prekomjeran broj osuđenih sa kojima tretman sprovodi jedan realizator), što ne odgovara penološkim standardima. Po njima realizator tretmana treba da radi sa prevaspitnom grupom od najviše 30 osuđenika. Takođe, iako su preduzeti koraci u pravcu rasterećenja Odjeljenja za tretman u odnosu na obavljanje administrativnih poslova, realizatori tretmana još uvijek obavljaju dio tih poslova, što im dodatno otežava bavljenje stručnim tretmanskim obavezama. Prostorni uslovi za realizaciju tretmana su prilično loši. Naime, u nekim paviljonima posebna, opremljena prostorija za tretman koja je uslovna za rad, ne postoji, dok u drugim nije u dovoljnoj mjeri uslovna i adekvatno opremljena.

Sve prethodno navedeno utiče na jedan od najznačajnijih faktora za uspješnost tretmana, a to je **motivacija zatvorenika**. Tokom intervjeta, kod većine ispitanika evidentan je bio nedovoljan stepen motivacije, unaprijed negativna očekivanja, te često unaprijed zaključuju da neće dobiti potrebnu

psihološku podršku i mogućnost individualnog rada sa realizatorom, pa ga i ne traže. Stoga, treba težiti preduzimanju mjera za jačanje povjerenja zatvorenika u tretmansku službu, jačati saradnju sa zatvorenikom kroz češći direktni kontakt i njegovo aktivno uključivanje, postaviti konkretne ciljeve, što će posljedično pozitivno uticati na jačanje motivacije za uključivanjem i napredovanjem.

Grupne aktivnosti, kao dio tretmana, nijesu zastupljene u dovoljnoj mjeri. Jedan dio grupnih aktivnosti organizuje sama ustanova, dok drugi dio pružaju nevladine organizacije kroz mehanizam socijalnog ugovaranja. One koje organizuju nevladine organizacije, iako raznovrsne, ne pružaju kontinuitet i većinom su neodržive, jer su u pitanju projektne aktivnosti. Takođe, i u ovom dijelu je važno prvo raditi na motivaciji zatvorenika za učestvovanjem, te i na povećanju njihovog obuhvata dostupnim aktivnostima. Grupne aktivnosti rehabilitacije treba prilagoditi potrebama različitih grupa zatvorenika.

Tokom intervjeta se često pominjao problem velikog broja zatvorenika sa istorijom korišćenja psihoaktivnih supstanci koji se bore sa problemom zavisnosti, a koji su uključeni na supstitucionu terapiju metadonom ili buprenorfinom. Ipak, ne postoji paralelno, kontinuirano pružanje psihološke podrške ovim osobama, bar ne u dovoljnoj mjeri. Posebno kada je osoba uključena u neki vid supstitucione terapije, izostaje dovoljna podrška psihijatra i povezivanje sa odgovarajućim ustanovama i organizacijama u procesu pripreme za izlazak (osim nesmetanog nastavka korišćenja terapije van zatvorske ustanove, što u praksi funkcioniše). „*Samo su ostavljeni (osobe sa istorijom korišćenja psihoaktivnih supstanci) da plutaju, ni dolje, ni gore, samo izvoli terapiju i čao. Tu je komandir, tu je sanitet, da provjere je li se to istopilo (terapija) i to je sve. Oni nikakvu podršku nemaju*”, (osuđenik, 39 godina, izdržava kaznu zatvora u trajanju od tri godine).

Mjera obaveznog liječenja u UIKS-u se trenutno sprovodi propisivanjem odgovarajuće terapije medikamentima, uz potrebu da to prati preduzimanje

ozbiljnijih koraka u pravcu pružanja podrške za rješavanje problema i podrške u daljem liječenju.

Na osnovu svih dobijenih informacija može se zaključiti da postoji dosta prostora za poboljšanje i unaprjeđenje procedura i praksi kada je tretman tokom izdržavanja kazne zatvora u pitanju. Jačanje motivacije zatvorenika i njihovo aktivno učešće mora biti imperativ.

6.5. Radni angažman

Pored pružanja mogućnosti za konstruktivno ispunjavanje vremena, radni angažman omogućava osuđenom sticanje dodatnih znanja i vještina, sticanje prihoda, a što je najvažnije treba da doprinese resocijalizaciji, povećanju konkurentnosti na tržištu rada i kasnijoj uspješnijoj reintegraciji u društvo.

Radni angažman u UIKS-u obuhvata mogućnost angažovanja na različitim poslovima, te osuđenik može biti angažovan u okviru: zanatske ili industrijske proizvodnje, poljoprivredne proizvodnje, pomoćno-tehničkih poslova, administrativnih poslova i uslužnih djelatnosti.⁷⁵ Smještanje u određenu klasifikacionu grupu utiče na to da li neko može biti radno angažovan i na kojim poslovima.

Na osnovu podataka dobijenih iz dubinskih intervjeta, uviđa se da većina njih želi da bude radno angažovana, te im je to i jedan od glavnih motiva za ispunjavanje uslova za prelazak u povoljniju klasifikacionu grupu. Neki od poslova daju mogućnost sticanja dodatnih znanja i vještina (poslovi u stolarskoj, bravarskoj radionici i sl), ali ono što ističu kao najveću prednost jeste dobijanje novčane nadoknade, kao i ispunjavanje vremena za koje smatraju da im nije kvalitetno ispunjeno tokom izdržavanja kazne. Međutim, od ukupnog broja ispitanih njih devetoro je bilo radno

---

⁷⁵ Pravilnik o kućnom redu u Upravi za izvršenje krivičnih sankcija ("Službeni list Crne Gore", br. 060/20 od 21.06.2020, čl. 44

angažovano, a od tog broja četvoro je angažovano na poslovima redara paviljona, dvoje na građevinskim poslovima, dvoje u kuhinji i jedno u obavljanju poslova baštovana. „*Kao redar radim ali tako ne stičem neka znanja ili vještine dodatne*”, (*osuđenik, 30 godina, izdržava kaznu zatvora u trajanju od osam godina i dva mjeseca*). Angažman redara značajan je kao dio radno-okupacione terapije, ali ne doprinosi unaprjeđenju vještina i znanja potencijalno korisnih nakon izlaska. Ostali poslovi ne podrazumijevaju posebnu obuku niti mogućnost dobijanja sertifikata koji su vrednovani u kasnijem traženju zaposlenja. Postoji određen broj obuka koje nude mogućnost sticanja sertifikovanih znanja i vještina, a sprovode se kroz saradnju sa nevladinim sektorom. One su se u posljednjih nekoliko godina intenzivirale kada je u pitanju ekonomsko osnaživanje osuđenih.

U razgovorima je preovladavao negativan stav u odnosu na mogućnost radnog angažmana na željenim poslovima, a izuzetno malo vjeruju u sticanje dodatnih znanja tokom boravka u zatvoru. „*Tražio sam da radim kao baštovan, ali odbili su me nekoliko puta*”, (*osuđenik, 59 godina, izdržava kaznu zatvora u trajanju od osam godina*). Iako je više od polovine njih radno angažovano, ne smatraju da su povećali svoje znanje, niti da su ti poslovi doprinijeli boljim šansama za zaposlenje nakon izlaska. Takođe, troje ispitanika nije dobilo radni angažman tokom boravka u zatvoru, te se, udruženo sa nepostojanjem drugih okupacionih aktivnosti i odsustvom češćeg individualnog rada u psihosocijalnom smislu, postavlja pitanje o uspješnosti resocijalizacije u ovom i sličnim slučajevima. Takođe, jedan od ispitanika istakao je nadarenost za oblast proze i poezije, te želju za aktivnostima u oblasti kulture. Istakao je veliko nezadovoljstvo nemanjem podrške za razvoj svojih kapaciteta tokom cjelokupnog perioda provedenog u zatvoru. Dubinski intervju su potvrdili da su osuđenici kroz dostupne mogućnosti Sektora za rad UIKS-a nedovoljno unaprijedili znanja i vještine, te nedovoljno povećali konkurentnost na tržištu rada nakon izlaska.

Radni angažman u zatvoru u većini slučajeva ne percepiraju kao način napredovanja i sticanja znanja koja će im koristiti nakon izlaska, a prilikom pronalaženja zaposlenja. Sektor za rad u posljednjih nekoliko godina ulaze sve značajnije napore u inovacije, povećanje broja radnih mesta, organizaciju većeg broja sertifikovanih obuka i kurseva u saradnji sa relevantnim institucijama.

Takođe, posebna pažnja mora biti posvećena obučavanju zatvorenika za poslove shodno njihovim mogućnostima, jačanju saradnje sa Zavodom za zapošljavanje, Centrom za stručno obrazovanje i drugim važnim ustanovama u oblasti rada, te povećati mogućnost obučavanja za ona zanimanja koja su u pogledu radne snage deficitarna u Crnoj Gori. Na ovaj način, potencijalno će se povećati šansa za privredivanjem nakon izlaska, te ujedno smanjiti rizik od vraćanja kriminalnim aktivnostima.

6.6. Zdravstvena zaštita

Tokom realizacije intervjeta najveći broj primjedbi odnosio se na kvalitet zdravstvene zaštite tokom izdržavanja kazne zatvora. Naime, prilikom ulaska u ustanovu, sve osobe bivaju podvrgnute zdravstvenom pregledu, te obavljaju razgovor sa psihijatrom. Međutim, kritike se odnose na ostvarivanje prava na zdravstvenu zaštitu nakon smještaja u ćeliju KP doma. Prevashodno ističu nezadovoljstvo zbog vremena koje provedu čekajući pregled. Nezadovoljni su i zbog nemogućnosti da dobiju odobrenje za, po njihovom mišljenju, potrebne specijalističke preglede, uslijed ozbiljnijih zdravstvenih problema. Zatim, posebno naglašavaju nedovoljno brzo postupanje zdravstvene službe u hitnim slučajevima. Jedan od ispitanika ističe da je mjesecima imao hronične bolove i nije znao kome da se obrati uslijed neadekvatne zdravstvene njegе, te je tek nakon devet mjeseci dobio adekvatnu terapiju. Najveći broj primjedbi NVO *Juventas* tokom rada dobija upravo na rad službe za zdravstvenu zaštitu. Ipak, vrlo često rad na takvim

pritužbama dovede do zaključka da je dosta često problem u nedovoljno jasnoj komunikaciji između zatvorenika i zaposlenih u službi zdravstvene zaštite, te dolazi do potrebe za traženjem pomoći i podrške van zatvorskog sistema. Zbog toga, u narednom periodu, važno je unaprijediti i dio koji se tiče definisanih i jasnih kanala komunikacije i pružanja svih informacija zatvoreniku u odnosu na zdravstvenu zaštitu, u mjeri i na način kako je to regulisano odgovarajućim zakonima.

Osobe sa istorijom korišćenja psihoaktivnih supstanci imaju mogućnost nastavka korišćenja supstitucione terapije metadonom ili buprenorfinom nakon ulaska u zatvor i procjene nadležnog psihijatra. Ipak, iako zdravstvena služba sada zapošljava psihijatra sa punim radnim vremenom (to je bila jedna od preporuka u istraživanju „Percepcija uslova i tretmana u zatvoru”⁷⁶), negativno ocjenjuju mogućnost i učestalost razgovora sa njim i ističu da korišćenje supstitucione terapije ili korišćenje druge propisane terapije nije praćeno kvalitetnom psihološkom ili psihijatrijskom podrškom. Savjetovanja sa psihijatrom koja imaju, kako ističe većina, ne podrazumijevaju kvalitetniji individualan rad, sa adekvatnim vremenom posvećenim svakom od zatvorenika, već se u dosta slučajeva svodi na regulisanje propisane terapije, njene količine, promjene iste i sl. Naravno, jasna je opterećenost psihijatara u UIKS-u brojem osuđenih kojima je potreban tretman, ali sa druge strane to nije dovoljan argument za nedovoljnu podršku koja je važan segment kako zdravstvene zaštite, tako i cjelokupnog tretmana. Podaci iz 2014. godine pokazali su da je od 293 ispitanika, iz tada sprovedenog istraživanja, njih 50,4 % imalo iskustvo sa korišćenjem psihoaktivnih supstanci.⁷⁷ Dodatni problem jeste nabavka i konzumiranje nedozvoljenih supstanci, što je u slučaju saznanja praćeno nekom od zakonom propisanih disciplinskih mjera, ali ne i nužno savjetovanjem sa stručnim osobljem i iznalaženjem rješenja za liječenje bolesti zavisnosti i povezivanjem sa adekvatnim ustanovama i

⁷⁶ Ivana Vujović, Itana Kovačević, *Percepcija uslova i tretmana u zatvoru*, NVO Juventas, Podgorica, 2015, str. 26.

⁷⁷ Ivana Vujović, Itana Kovačević, *Percepcija uslova i tretmana u zatvoru*, NVO Juventas, Podgorica, 2015, str. 41.

organizacijama u procesu pripreme za izlazak. Samo disciplinska mjera ne rješava dugoročno problem upotrebe psihoaktivnih supstanci, već se akcenat stavlja samo na kažnjavanje, a ne i na dugoročnije rješavanje problema.

Ispitanicima, kojima je uz kaznu zatvora određena i mjera obaveznog psihijatrijskog liječenja i čuvanja u zdravstvenoj ustanovi, nije ispunjena mjera liječenja iako bi trebalo da se prvo ona ispuni, pa tek nakon nje da se nastavi sa izdržavanjem kazne. Samo tako bi sama mjera imala smisao. Razlog ovakvoj neadekvatnoj praksi jeste postojanje samo jedne ustanove (JU „Specijalna bolnica za psihijatriju Kotor“) koja raspolaže sa 11 kreveta na *Odjeljenju za liječenje bolesti zavisnosti*, gdje se smještaju samo muškarci, dok se osobe ženskog pola, smještaju neadekvatno, na akutnom ženskom odjeljenju.⁷⁸ Kao rezultat imamo sve veći broj osoba na supstitucionim terapijama i drugim farmakološkim terapijama koje se sprovode u zatvoru. U slučaju mjere obaveznog liječenja u zatvorskoj ustanovi, na osnovu pregleda psihijatra prepisuje se potrebna terapija, te se prati stanje zatvorenika. Svakako, već je pomenuta potreba za unaprjeđenjem rada sa zatvorenikom u smislu jačanja njegovih psihičkih, emocionalnih snaga, posebno u pogledu pripreme za izlazak. Mora se razmišljati dugoročno i usmjeravati osobu, u skladu sa njenim potrebama, ka adekvatnim načinima liječenja bolesti zavisnosti, te umrežiti se sa relevantnim ustanovama i organizacijama u cilju pružanja podrške nakon izlaska.

Već dugi niz godina ističe se potreba za izgradnjom zatvorske bolnice kako bi se unaprijedila zdravstvena zaštita u UIKS-u, te adekvatnije sprovođenje mjere obaveznog liječenja u istoj. Trenutno, postoji plan za izgradnju bolnice kroz projekat koji finansira Evropska unija kroz IPA 2018. koja treba da bude završena do kraja 2023. godine. Takođe, važno je unaprijediti monitoring sprovođenja zdravstvenog tretmana u okviru zatvorske ustanove od strane Ministarstva zdravlja, a koji treba da bude kontinuiran.

---

⁷⁸ NVO Akcija za ljudska prava, *Poštovanje ljudskih prava pacijenata smještenih u psihijatrijskim ustanovama u Crnoj Gori*, Podgorica, jun 2017, str. 17.

Pozitivnije iskustvo u odnosu na rad zdravstvene službe istaknuto je u Odjeljenju za žene, te Poluotvorenom odjeljenju, što može navesti na zaključak da je u tim odjeljenjima brojčano manje osoba, što osoblju zdravstvene službe omogućava veću posvećenost osuđenom, a što rezultira većim kvalitetom i brzinom pružene usluge.

Iako se u kontinuitetu sprovode koraci u pravcu unaprjeđenja zdravstvene zaštite u zatvoru, još uvijek postoje segmenti koji moraju da budu poboljšani. Jedan broj njih smatra da je najvažnije da imaju mogućnost savjetovanja sa psihijatrom ili psihologom. „*Zar meni ne treba razgovor sa psihijatrom? Ja sam ovdje zbog ubistva u pokušaju, treba li ja da izadem kao nenormalan odavde? Da li to treba da se sprečava ovdje ili da čovjek još više izludi?*“, (osuđenik, 39 godina, izdržava kaznu zatvora u trajanju od tri godine).

Svakako, prvi korak je adekvatan broj zaposlenih u odsjeku za zdravstvenu zaštitu, srazmjeran broju osuđenih, a zatim veća posvećenost svakoj individui kao pacijentu kojem je Zakonom o zdravstvenoj zaštiti⁷⁹ i Zakonom o izvršenju kazni zatvora, novčane kazne i mjera bezbjednosti⁸⁰ garantovano pravo na jednak stepen zdravstvene zaštite u zatvoru kao i svakom slobodnom građaninu, te regulisan način ostvarivanja te zaštite. Posebna pažnja mora da se posveti zdravstvenoj zaštiti osoba sa istorijom korišćenja psihoaktivnih supstanci i različitim mentalnim oboljenjima, što pokazuju rezultati intervjuja. Neophodno je obezbijediti adekvatno liječenje, odgovarajuću psihološku podršku koja prati korišćenje određenih farmakoloških sredstava, povezivanje sa relevantnim ustanovama i organizacijama u ovoj oblasti, te obezbijediti pripremu za izlazak koja će odgovoriti specifičnim potrebama ovih kategorija osuđenih osoba.

---

⁷⁹ Zakon o zdravstvenoj zaštiti, 2021. član 17 st. 14

⁸⁰ Zakon o izvršenju kazni zatvora, novčane kazne i mjera bezbjednosti, 2019.

6.7. Priprema za izlazak

Priprema osuđenog za izlazak treba da otpočne prvog dana izdržavanja kazne zatvora. Naime, cjelokupan program tretmana, preduzete aktivnosti, treba da budu usmjerene na podizanje kapaciteta osobe za ponovnu integraciju u društvenu zajednicu.

„Samo 4-5 dana pred izlazak me je pozvao profesor da mi kaže da izlazim. Niko ništa prije toga nije pominjao”, (bivši osuđenik, 38 godina, izdržavao kaznu zatvora od pet godina i pet dana).

„Trebalo je da mi se pruži makar tretman za liječenje, ma kakav bio. Npr. tada se pojavio buprenorfin za koji sam ja od drugih ljudi čuo da ga uzimaju“, (bivši osuđenik, 54 godine, izdržao kaznu zatvora u trajanju od tri godine i pet mjeseci).

Priprema za izlazak treba da podrazumijeva sačinjavanje individualnog programa tretmana u čijem sačinjavanju i planiranju učestvuje sam zatvorenik. Mišljenje zatvorenika je važno i program mora da bude prilagođen njegovim potrebama, mogućnostima, te je važna volja za sprovodenjem programa, što se upravo pospješuje aktivnim učestvovanjem. Ovim se doprinosi i razvoju i povećanju stepena odgovornosti za brigu o sebi i rad na sebi, što je pozitivan psihološki podsticaj u uslovima zatvorenosti i kolektivnog smještaja.

Iz razgovora sa osuđenima zaključujemo da većinom ne prepoznaju aktivnosti kojima se adekvatno pripremaju za izlazak. Kako ističe većina, osim radnog angažmana, ne vide da im je vrijeme ispunjeno aktivnostima koje im jačaju kapacitete za brigu o sebi. Posebno negativan efekat proizvodi stvaranje različitih neformalnih grupa unutar ustanove, što ih često priprema za dalje kriminalne aktivnosti. Na pitanje da li je u periodu od tri do šest mjeseci prije izlaska sačinjen plan za njihov izlazak, da li su učestvovali u tom procesu, svi su dali negativan odgovor. Bivši zatvorenici su bili posebno emotivni tokom davanja odgovora, jer su isticali vrlo često

brojne probleme u vezi sa izlaskom. Oni se prevashodno tiču nepovezivanja sa ustanovama u zajednici i izostankom podrške neposredno nakon izlaska. Ispitanici ističu da ne prepoznaju sam termin plan pripreme za izlazak. Vodeći se ovakvim odgovorima, zaključuje se da iako Odsjek tretmana sprovodi aktivnosti u pravcu resocijalizacije osuđenika, te uspostavlja kontakt sa nekim institucijama i članovima porodice, sama komunikacija sa osuđenikom o tome nije jasna i transparentna i sam osuđenik ne uzima aktivno učešće u pripremi koja se tiče upravo njegovog života i daljih postupaka nakon povratka u društvenu zajednicu. Podaci dobijeni 2014. godine u istraživanju među osuđenima, pod nazivom „Percepcija uslova i tretmana u zatvoru”, pokazali su da je 51,3 % osuđenika na pitanje da li im profesori pomažu da se bolje pripreme za izlazak iz zatvora, odgovorilo da im oni u tome ne pomažu.⁸¹

Nakon svega navedenog, zaključuje se da, kada govorimo o tretmanu, važnost mora biti na osobi koja izdržava kaznu. Potrebno je obezbijediti aktivno učestvovanje, poštovanje integriteta ličnosti, uvažavanje potreba i sačinjavanje plana pripreme za izlazak koji će odgovoriti najvećem broju njenih potreba i omogućiti joj dostojanstven život nakon izlaska, te adekvatnu podršku. UIKS je kazneno-popravna ustanova, pa ukoliko segment popravnog djelovanja nije dovoljno jak, ne može se očekivati smanjenje stope povratništva, ne možemo govoriti o pozitivnom djelovanju na promjenu ponašanje, te samim tim ni o uspješnosti tretmana.

6.8. Uslovni otpust

Tokom realizacije dubinskih intervjeta, učesnici su imali mogućnost da daju mišljenja i ocjene o proceduri pisanja molbe za uslovni otpust, načinima dobijanja informacija, čekanju na dostavljanje odgovora na molbu, realizaciji otpusta.

---

⁸¹ Ivana Vujović, Itana Kovačević, *Percepcija uslova i tretmana u zatvoru*, NVO Juventas, Podgorica, 2015, str. 25.

Kada je u pitanju obaviještenost o procedurama u vezi sa ispunjavanjem uslova za podnošenje molbe za uslovni otpust, te o pisanju molbe, jedan dio njih navodi da su sve informacije dobili od realizatora tretmana, dok je drugi dio ispitanika ove informacije dobio neformalno, od ostalih zatvorenika. Naime, imaju mogućnost dobijanja svih odgovora o ovoj temi od realizatora tretmana, dok molbu u najvećem broju slučajeva pišu sami, na osnovu dobijenih instrukcija i savjeta. Ono što je bio razlog nezadovoljstva većine jeste vrijeme čekanja na odgovor na upućenu molbu. Tako su navodili vrijeme čekanja od dva do tri mjeseca. Ovo je u suprotnosti sa zakonskom procedurom po kojoj se odgovor na molbu dostavlja u roku od osam dana. Takođe, iako su dobijali pozitivan nalaz i mišljenje realizatora tretmana, molbe su odbijane najčešće zbog negativnog mišljenja Ministarstva unutrašnjih poslova ili zato što je osoba povratnik odnosno višestruki počinilac krivičnih djela. Navedene informacije su u saglasnosti sa stanjem koje je poznato u praksi, te je evidentno da u Crnoj Gori procedura odlučivanja sudskog vijeća (sud koji je odlučivao u prvostepenom postupku) o molbama za uslovni otpust često traje predugo. To dovodi do situacija, da i kada uslovni otpust bude odobren, on ne traje onoliko koliko piše u samoj odluci. Takođe, ovo posebno stvara nedoumicu kada je u pitanju svršishodnost pozitivnog odgovora na molbu za uslovni otpust ukoliko su kraće kazne u pitanju, pa često broj dana za koji je kazna skraćena bude zanemarljiv.

U mnogim demokratskim zemljama odobravanje uslovnog otpusta nakon izdržane dvije trećine kazne predstavlja obavezu, dok kod nas predstavlja, možemo reći, privilegiju. To je upravo i mišljenje osuđenika i bivših osuđenika sa kojima smo razgovarali. U praksi treba više da se cjeni nalaz i mišljenje realizatora tretmana koji se obavezno dostavlja nadležnom sudu. Takođe, nakon odobrenja uslovnog otpusta treba nastaviti sa resocijalizacijom i preduzeti adekvatne korake i pružiti podršku u korigovanju ponašanja. Na to se nadovezuje potreba jačanja kapaciteta

Direkcije koja treba da bude most između osuđenog i društva, u saradnji sa relevantnim ustanovama u zavisnosti od svake konkretnе situacije i potreba osuđenog.

Nažalost, kada je uslovni otpust u pitanju, preovladava mišljenje da ovaj pravni institut odgovara najviše počiniocima teških krivičnih dijela kojima je umanjenje kazne značajno u odnosu na dužinu cijele kazne na koju su osuđeni.

Na pitanje šta misle aktivnosti se preuzimaju ukoliko se odobri uslovni otpust, samo jedna osoba je dala mišljenje da očekuje strogu kontrolu svojih kretanja i aktivnosti, dok su svi ostali istakli da je to isto kao i kraj kazne na koju su osuđeni. Odnosno, većina smatra da ih niko neće kontaktirati, provjeravati aktivnosti, kretanja, niti da će dobiti podršku u odnosu na zapošljavanje, ostvarivanje različitih prava, podršku u liječenju bolesti zavisnosti i sl. Rijetki su oni koji smatraju da će ipak imati neku vrstu nadzora, podrške. „*Uslovni otpust shvatam kao šansu, kao povjerenje. Mislim da će me možda neko tada pratiti*”, (osuđenik, 39 godina, izdržava kaznu zatvora u trajanju od tri godine).

Na osnovu obavljenih intervjeta zaključujemo da je nizak stepen povjerenja u kvalitetno funkcionisanje sistema kada je uslovni otpust u pitanju, te da nemaju velika očekivanja u odnosu na poštovanje zakonom propisanih procedura. Takođe, ističu nedovoljno jasne odgovore na upućene molbe, posebno nedovoljno obrazložene odbijajuće odluke. „*To je ono što lomi ljude koji su u zatvoru, jer koliko god da se čovjek resocijalizovao, koliko god da se osnažio da ne ponovi greške, oni ga odbijanjem molbe dotuku*”, (osuđenik, 59 godina, izdržava kaznu zatvora u trajanju od osam godina).

Sa druge strane, iako je podrška u odnosu na dobijanje svih informacija u vezi sa pisanjem molbe za uslovni otpust dostupna od strane stručne službe UIKS-a, mnogi je ne koriste, već se oslanjaju na sopstvene snage i podršku ostalih zatvorenika. Još jednom dolazimo do zaključka da treba raditi na

jačanju povjerenja zatvorenika prema institucijama sistema, a sa druge strane mora se zagovarati regulisanje procedura odlučivanja o uslovnom otpustu, kako bi njegovo postojanje bilo svršishodno. Uslovni otpust ne smije da znači samo kraj kazne zatvora, već mora da postoji sistem monitoringa i mjerenja uspješnosti sprovodenja ovog pravnog instituta.

6.9. Postpenalni prihvrat

Postpenalni prihvrat je tema o kojoj se sve više govori u Crnoj Gori. Trenutno, kada je praksa u pitanju, ne možemo govoriti o razvijenom postpenalnom prihvatu. Realnost je takva, a to je potvrđeno u razgovoru sa učesnicima intervjeta, da se podrška očekuje i najčešće dobija od porodice i prijatelja. Kao što je već navedeno, ne postoje razrađeni planovi pripreme za izlazak, niti dovoljno povezivanje sa institucijama sistema nakon izlaska (posebno sa centrom za socijalni rad i Zavodom za zapošljavanje), te obezbjeđivanje kvalitetnijeg prelaska iz potpuno zatvorenog sistema u društvenu zajednicu. Čak 71 % osuđenih koji su učestvovali u istraživaju 2014. godine, smatralo je da im državne institucije neće pružiti podršku nakon izlaska iz zatvora, a 66,2 % njih izjavilo je da su izgubili mnoge kontakte sa ljudima tokom boravka u zatvoru. Takođe, 71,1 % je smatralo da ih poslodavac neće zaposliti zbog činjenice da su bili u zatvoru.⁸² Rezultati naših dubinskih intervjeta, nažalost, nijesu pokazali da su stavovi i iskustva sada mnogo drugačiji, iako je prošao značajan vremenski period.

Izlazak iz zatvora i promjene koje nastaju kao posljedica toga, mogu biti jak izvor stresa, a posebno za osobe koje su bile na izdržavanju dugogodišnjih kazni, i često je to period koji je obojen strahovima i neizvjesnošću. „*Ne očekujem ništa. Imam dvoje djece koje moram da izvodim na put i kako ja treba da se snađem u tom svijetu, i onda te sve stisne, porodica, problemi. Oni me neće sačekati sa nečim lijepim, nego sa problemima, a tu ja treba da se*

---

⁸² Ivana Vujović, Itana Kovačević, *Percepција uslova i tretmana u zatvoru*, NVO Juventas, Podgorica, 2015, str. 45.

snađem", (osuđenik, 39 godina, izdržava kaznu zatvora u trajanju od tri godine).

Jedan od ispitanika istakao je potpuno odsustvo podrške nakon izlaska, što je značilo i nemanje mesta za stanovanje, nezaposlenost, nemogućnost obezbjeđivanja osnovnih životnih namirnica. Tek nakon izlaska započeo je proceduru ostvarivanja prava na materijalno davanje i usluge iz oblasti socijalne i dječije zaštite (materijalno obezbjeđenje i usluga narodne kuhinje). „*Mislim da je trebalo prvo da me pitaju imam li đe. Samo sam pušten, samo su me pustili preko vrata*”, (bivši osuđenik, 54 godine, izdržavao kaznu zatvora u trajanju od tri godine i pet mjeseci).

Jedan broj njih imao je podršku uže porodice i prijatelja. „*Nijesam imao baš ništa. Da nijesam imao normalnu porodicu, vjerovatno bih po izlasku išao da se snalazim. Oni su mi bili podrška. Otišao sam kući kod svojih, prihvatali su me*”, (bivši osuđenik, 25 godina, izdržao kaznu zatvora u trajanju od dvije godine i 10 mjeseci).

Zbog i dalje visokog stepena stigme u odnosu na bivše osuđenike, za pronalazak zaposlenja oslanjaju se na porodične i prijateljske veze i preporuke. Često ne znaju kome da se obrate za podršku u odnosu na ostvarivanje prava iz oblasti socijalne i dječije zaštite, bilo da prvi put žele da koriste neko od prava, bilo da je u pitanju reaktivacija prava koja su ostvarivali prije izdržavanja kazne zatvora. Kao značajnu podršku dio njih ističe angažovanje jednog broja nevladinih organizacija koje se bave pravima zatvorenika i bivših zatvorenika.

Ukoliko su tokom izdržavanja kazne bili na nekoj terapiji medikamentima, istu su mogli nesmetano da nastave da koriste nakon izlaska, a na osnovu dobijenog medicinskog izvještaja iz UIKS-a. Izostaje upućivanje prije izlaska, na ustanove i organizacije koje se bave problemom bolesti zavisnosti, a gdje mogu dobiti razne usluge i podršku. Takođe, bivši zatvorenici nijesu formalno prepoznati kao kategorija građana koja je teže zaposliva, niti oni

smatraju da se stigma u društvu prema njima smanjuje. Kada je podrška lokalnih zajednica u pitanju, očekivanja su im mala, jer ne prepoznaju organizovanu, uspostavljenu mrežu podrške u cilju uspješnije reintegracije.

Dobijene informacije odgovaraju, nažalost, stvarnom stanju stvari. U Zavodu za zapošljavanje, kao ni u centrima za socijalni rad, ne postoje programi podrške koji ih formalno prepoznaju, osim ukoliko spadaju u neku kategoriju koja je prepoznata zakonima. Poslodavci nijesu ohrabreni bilo kakvim subvencijama da zaposle bivšeg zatvorenika, već jedino ukoliko spadaju u neku od kategorija građana prepoznatih Uredbom o subvencijama za zapošljavanje određenih kategorija nezaposlenih lica.⁸³ Ovakva situacija rezultat je i nedovoljno razvijene međuinsticinalne saradnje, nepostajanja sistemskih rješenja, što navodi na mišljenje da se navedena praksa mora mijenjati i svaka lokalna zajednica mora da uspostavi određenu mrežu podrške koja će biti aktivirana za svakog bivšeg zatvorenika, te da osigura potrebne servise na nivou države.

„Pušteni smo, a ima dosta ljudi što nemaju ništa, nemaju nikog. Šta ćemo da radimo sa kapije te? Ne zna gdje će, ne zna šta će, ne zna šta da jede...“, (bivši osuđenik, 25 godina, izdržavao kaznu od dvije godine i 10 mjeseci).

6.10. Strahovi, potrebe i podrška

Kada smo pitali osuđenike i bivše osuđenike, koji su njihovi najveći strahovi, dobijeni odgovor je bio jednoglasan. Strah od izlaska, strah kako se snaći u društvu, kako će se prilagoditi.

„Ja izlazim iz zatvorenog tipa poslije toliko godina i treba da se suočim sa stvarnim svijetom. Mene neki strah hvata od spoljnog svijeta“, (osuđenik, 30 godina, izdržava kaznu zatvora u trajanju od osam godina i dva mjeseca).

„Nijesam mogao da se uklopim nikako. Smetala mi je gužva, smetali su mi ljudi koji su dolazili da me vide, nijesam imao temu sa njima, poslije toliko

⁸³ Uredba o subvencijama za zapošljavanje određenih kategorija nezaposlenih lica, 2017. čl. 2.

vremena provedenog u zatvoru. Nijesam niđe izlazio iz kuće, (bivši osuđenik, 38 godina, izdržavao kaznu zatvora od pet godina i pet dana).

Svi su strahove dovodili u vezu izlaskom i početkom ponovnog života u društvenoj zajednici. Posljedično, to je značilo brigu oko pronalaženja zaposlenja, obezbjeđivanja prihoda za djecu i porodicu, brigu u odnosu na izazove sa kojima će se suočavati, kao i brigu o tome kako se nositi sa izazovima u vezi sa liječenjem kada su u pitanju osobe sa istorijom korišćenja psihoaktivnih supstanci. Pritom, ističu da se ne osjećaju osnaženo, niti da imaju konkretnu podršku sistema. Na ovo se nadovezuju potrebe koje su istakli kao najvažnije. To je podrška u odnosu na traženje zaposlenja, posredovanje u povezivanju sa institucijama sistema, veće i pristupačnije mogućnosti za liječenje bolesti zavisnosti. Takođe, tu je i potreba da postoji plan za njih dok su u zatvoru, a koji bi im bio neka vrsta vodilje nakon izlaska, a kroz koji bi bili upoznati sa svim mogućnostima koje im društvo pruža.

U razgovorima je uvijek isticana podrška porodice i prijatelja kao najvažnija, a često i kao jedina koja će biti ili je bila dostupna. U prvim danima nakon izlaska, najveći broj ispitanih dobio je podršku članova porodice, a neki od njih su dodatno dobili podršku nevladinih organizacija, posebno u dijelu povezivanja sa institucijama sistema i pružanja podrške u ostvarivanju zakonom zagarantovanih prava, obezbjeđivanju besplatne psihosocijalne podrške, besplatne pravne pomoći itd.

Smatraju da većina poslodavaca i dalje ima predrasude, te je tržište rada jedna od oblasti gdje su najviše diskriminisani. „*Razmišljam da tražim isto zaposlenje koje sam radio prije nekoliko godina, kod istog čovjeka, jer svuda drugo gdje bih pokušao sigurno bih izvisio*”, (osuđenik, 39 godina, izdržava kaznu zatvora u trajanju od tri godine). Neki od bivših osuđenika nakon godinu dana nemaju formalno zaposlenje, već su dio sive ekonomije, radeći bez zasnivanja zakonom propisanog ugovora o radu. Zbog ovakve realnosti, lako im je da ponovo „skliznu” u kriminalne aktivnosti. Kako bi se ovakva

praksa izmijenila, ključno je da sistem uloži napore u razvoj adekvatnog, kvalitetnog prihvata nakon izlaska iz zatvora i time omogući perspektivniji život osobama koje su izdržale kaznu koja im je zakonom propisana. Primat treba dati, umjesto kriminalnoj prošlosti, snagama i kapacitetima osobe i omogućiti jednake šanse za razvoj i napredovanje.

MAPA PUTO

1. Reorganizacija Direkcije za uslovnu slobodu

Mjere reorganizacije Direkcije za uslovnu slobodu čini nekoliko aktivnosti koje treba preduzeti, i to:

1.1. Izmjena akta o sistematizaciji radnih mesta – potrebno je izmijeniti akt o sistematizaciji radnih mesta i omogućiti internim ili javnim konkursom angažman većeg broja ljudi kako bi se ojačali kadrovski kapaciteti Direkcije, te stvorili uslovi za nesmetano izvršenje svih poslova iz njene nadležnosti.

Period trajanja: *prve tri godine*;

Akteri: *Ministarstvo pravde, Direkcija za uslovnu slobodu*

1.2. Decentralizacija Direkcije – shodno planu Ministarstva pravde, do sada je otvorena pored kancelarije u Podgorici i kancelarija u Bijelom Polju. Ipak, potrebno je nastaviti sa jačanjem njenih kadrovskih kapaciteta i jačati u kontinuitetu njene kapacitete radi rasterećenja obima poslova kancelarije u Podgorici i postizanja boljih rezultata, te nastaviti sa otvaranjem kancelarija u ostalim gradovima (sjeverna i južna regija), što je u skladu sa ranije važećom Strategijom za izvršenje krivičnih sankcija Crne Gore 2017-2021⁸⁴, strateški cilj 3.

*Još uvijek nije izrađena nova Strategija u ovoj oblasti.

Period trajanja: *prve tri godine*;

Akteri: *Ministarstvo pravde, Direktorat za izvršenje krivičnih sankcija*.

1.3. Uvećanje budžetskih sredstava Ministarstva pravde namijenjenih za rad Direktorata za izvršenje krivičnih sankcija –

⁸⁴ Strategija za izvršenje krivičnih sankcija 2017-2021 prestala je da važi, a još uvijek nije započeto sa izradom nove strategije (septembar 2022), tako da se aktivnosti koje se trenutno sprovode rukovode ranije važećim strateškim ciljevima i aktivnostima.

uvećanjem budžetskih sredstava koja će se koristiti za unaprjeđenje rada Direktorata za izvršenje krivičnih sankcija, omogućiće se realizacija aktivnosti iz tačke 1.1. i 1.2, mape puta čime se direktno unaprjeđuje mogućnost izvršenja svih poslova iz nadležnosti Direktorata, te Direkcije za uslovnu slobodu.

Period trajanja: *prve tri godine*;

Akteri: *Ministarstvo finansija, Ministarstvo pravde*.

2. Unaprjeđenje međuinstitucionalne i međusektorske saradnje, poštovanje i sprovođenje zakonom propisanih procedura i kontrola poštovanja tih procedura

Kako je zavidan broj aktera koji učestvuju u ovoj oblasti, javlja se potreba za uvezanim i funkcionalnijim sistemom.

2.1. Uspostavljanje jedinstvene elektronske baze podataka u sistemu izvršenja krivičnih sankcija sa subjektima značajnim za resocijalizaciju i reintegraciju osuđenih osoba – kojoj će pristup imati institucije važne za planiranje postupaka i aktivnosti usmjerenih na zatvorenike i bivše zatvorenike.

Period trajanja: *prve tri godine*;

Akteri: *Ministarstvo pravde, Uprava za izvršenje krivičnih sankcija, Ministarstvo rada i socijalnog staranja (centri za socijalni rad u svim opštinama Crne Gore), Zavod za zapošljavanje Crne Gore*.

2.2. Unaprjeđenje saradnje između UIKS-a i CSR – potrebno je unaprijediti saradnju kroz jasno i pravovremeno sprovođenje postupaka i procedura za obavještavanje među pomenutim institucijama.

Obaveze UIKS-a:

1. da upućuje obavještenja nadležnom centru za socijalni rad o započinjanju izdržavanja kazne zatvora i dugotrajne kazne zatvora za svakog zatvorenika bez izuzetka, odmah nakon prijema u ustanovu, i slanje zahtjeva za dostavljanje nalaza i mišljenja o socio-ekonomskoj situaciji porodice osuđenog;

2. da obavještava CSR o danu otpuštanja zatvorenika, najmanje sedam dana prije otpuštanja iz zatvora, te slanje otpusnog lista najmanje jedan dan prije otpuštanja.

Obaveze nadležnog CSR:

1. da upućuje nalaz i mišljenja o socio-ekonomskoj situaciji porodice osuđenog u roku od sedam dana nakon prijema zahtjeva UIKS-a;

2. da nakon prijema otpusnog lista zatvorenika bez odlaganja preduzme sve aktivnosti u nadležnosti u odnosu na obezbjeđivanje postpenalnog prihvata, kada god postoji potreba.

Period trajanja: prve tri godine;

Akteri: Uprava za izvršenje krivičnih sankcija, centri za socijalni rad.

2.3. Ostvarivanje saradnje između UIKS-a i ZZZCG – uspostaviti konkretnu saradnju i povećati njen obim kroz potpisivanje memoranduma o saradnji.

UIKS da obavezno obavještava i uključuje ZZZCG u sačinjavanje plana pripreme za izlazak za svakog osuđenika kada postoji potreba za tim.

ZZZCG da bude aktivan u odnosu na stvaranje mogućnosti i organizovanje aktivnosti/obuka u okviru zatvorske ustanove, te kroz jačanje programa zapošljavanja, prekvalifikacije, dokvalifikacije za populaciju bivših osuđenika.

Period trajanja: prve tri godine;

Akteri: Uprava za izvršenje krivičnih sankcija, Zavod za zapošljavanje Crne Gore.

2.4. Ostvarivanje saradnje između Ministarstva pravde i ZZZCG – uspostaviti konkretnu saradnju kroz kreiranje posebnih programa zapošljavanja bivših osuđenika u cilju uspješnije reintegracije i smanjenja stope povratništva.

Period trajanja: prve tri godine;

Akteri: Ministarstvo pravde, Zavod za zapošljavanje Crne Gore.

2.5. Unaprjeđenje procedure obavljanja Direkcije od strane sudova – ojačati saradnju u dijelu dostavljanja sudskeh odluka o uslovnoj osudi i uslovnoj osudi sa zaštitnim nadzorom, te usvajajući molbi za uslovni otpust, kako bi Direkcija za uslovnu slobodu pravovremeno planirala i preduzimala aktivnosti iz svoje nadležnosti.

Period trajanja: prve tri godine;

Akteri: Ministarstvo pravde, sudovi.

2.6. Jačanje saradnje između Uprave za izvršenje krivičnih sankcija i zdravstvenih institucija – uspostavljanje saradnje u odnosu na prevenciju zaraznih bolesti, prevenciju bolesti zavisnosti, češće sprovođenje testiranja u okviru UIKS-a na HIV i druge krvlju i seksualno prenosive infekcije, jačanje saradnje sa savjetovalištima za mlade, za brak i porodicu,

saradnja u odnosu na terapijske procedure i uključivanje u lijeчење različitih infekcija i bolesti, edukaciju službenika UIKS-a, itd.

Period trajanja: prve tri godine;

Akteri: UIKS, Institut za javno zdravlje, Klinički centar Crne Gore, domovi zdravlja.

2.7. Ostvarivanje saradnje između Uprave za izvršenje krivičnih sankcija i institucija iz oblasti kulture – potrebno je:

1. ojačati infrastrukturne kapacitete UIKS-a za realizaciju kulturnih događaja, sadržaja;
2. uspostaviti konkretnu saradnju sa institucijama, organizacijama iz oblasti kulture kroz potpisivanje memoranduma o saradnji.
3. raditi na kreiranju raznovrsnijih kulturnih sadržaja u UIKS-u, te omogućiti značajniji kulturni izraz i aktivizam samih zatvorenika.

Period trajanja: prve tri godine;

Akteri: UIKS, Crnogorsko narodno pozorište, opštinski centri za kulturu, Grad teatar Budva, organizacije civilnog društva koje se bave oblašću kulture.

2.8. Pojačati kontrolu postupanja zaposlenih u Upravi za izvršenje krivičnih sankcija prema postojećim zakonima i podzakonskim aktima, od strane rukovodećih službi. Posebno u dijelu poštovanja procedura prilikom ulaska u sistem, te poštovanje prava zagarantovanih Zakonom o izvršenju kazne zatvora, novčanih kazni i mjera bezbjednosti.

Period trajanja: prve tri godine;

Akteri: UIKS.

3. Unaprjeđenje tretmana i zdravstvene zaštite zatvorenika

3.1. Kreiranje standardizovanih instrumenata za procjenu rizika – potrebno je kreirati standardizovane instrumente za procjenu rizika koji će se koristiti u radu Službe za tretman, a posebno prilikom sačinjavanja i dostavljanja nalaza i mišljenja sudskom vijeću prilikom odlučivanja o molbi za uslovni otpust.

Period trajanja: prve tri godine;

Akteri: Ministarstvo pravde i UIKS.

3.2. Unaprjeđenje informisanosti i veća uključenost zatvorenika u tretmanske aktivnosti – sačiniti informativni materijal o tretmanu u toku

izdržavanja kazne zatvora: šta podrazumijeva, koje se mogućnosti pružaju u odnosu na radni angažman, individualne, grupne aktivnosti, kulturni sadržaj i sl. Obezbijediti da svaki zatvorenik na jednom mjestu dobije sve potrebne informacije o pravima i obavezama tokom izdržavanja kazne zatvora, kao i da bude upoznat o mogućnostima uključivanja u različite tretmanske aktivnosti. Takođe, obezbijediti dokument koji zatvorenik lično potpisuje i potvrđuje da je upoznat sa svim mogućnostima tretmana tokom izdržavanja kazne zatvora.

Period trajanja: prve tri godine;

Akteri: UIKS.

3.3. Unapređenje individualnog i grupnog rada sa zatvorenicima

- 1.) unaprijediti infrastrukturne kapacitete UIKS-a kako bi bio obezbjeden adekvatan, uslovan prostor za realizaciju individualnih i grupnih tretmanskih aktivnosti;
- 2.) obezbijediti individualna savjetovanja sa realizatorima tretmana u kontinuitetu, u vremenskom periodu koji je dovoljan za kvalitetan individualni rad, sa ciljem postizanja boljeg stepena resocijalizacije zatvorenika;
- 3.) unaprijediti programe resocijalizacije namijenjene, kako svim osuđenim osobama, tako i različitim grupama zatvorenika, sa posebnim osvrtom na zatvorenike sa istorijom korišćenja psihoaktivnih supstanci, zatvorenike sa mentalnim oboljenjima itd. To treba činiti kroz konstruktivne aktivnosti, a što je u skladu i sa preporukama CPT-a i ranjom Strategijom za izvršenje krivičnih sankcija 2017-2021.
- 4.) unaprijediti kadrovske kapacitete Sektora za tretman (što je bilo predviđeno i Akcionim planom za sprovođenje Strategije za izvršenje krivičnih sankcija 2017-2021).

Period trajanja: prve tri godine;

Akteri: UIKS.

3.4. Povećati broj radno angažovanih zatvorenika kao i broj sertifikovanih obuka -

1. nastaviti sa infrastrukturnim inovacijama u Sektoru za rad UIKS-a i time proširiti radne aktivnosti za zatvorenike, što je u skladu sa ranjom Strategijom za izvršenje krivičnih sankcija 2017-2021, strateški cilj 2;
2. kroz saradnju sa relevantnim institucijama i projektne aktivnosti nevladinih organizacija posredstvom mehanizma socijalnog ugovaranja, obezbijediti veći broj sertifikovanih obuka za zatvorenike;

3. obuke da budu kompatibilne sa deficitarnim zanimanjima na tržištu rada, što će povećati konkurentnost na tržištu rada nakon izlaska iz zatvora.

Period trajanja: od tri do pet godina;

Akteri: UIKS, Zavod za zapošljavanje Crne Gore, Centar za stručno obrazovanje, nevladine organizacije.

3.5. Izrada individualnog plana pripreme za izlazak –

- 1.) definisati tačne rokove za izradu individualnog plana pripreme za izlazak, formu plana, principe rada;
- 2.) realizatori tretmana da pristupaju izradi uz aktivno učešće zatvorenika, uz saradnju sa relevantnim ustanovama i organizacijama u skladu sa potrebama zatvorenika;
- 3.) plan pripreme za izlazak da bude sačinjen za svakog zatvorenika bez izuzetka, potpisani od strane zatvorenika i dostupan na uvid u slučajevima spoljašnje kontrole.

Period trajanja: od tri do pet godina;

Akteri: UIKS u saradnji sa relevantnim akterima.

3.6. Unaprijediti zdravstvenu zaštitu u zatvorskom sistemu –

1. obezbijediti unaprjeđenje rada zdravstvene službe kroz jačanje kadrovske kapaciteta i preuzimanje nadležnosti od strane Ministarstva zdravlja (u skladu sa ranjom Strategijom za izvršenje krivičnih sankcija 2017-2021);
2. obezbijediti obavezno i pravovremeno liječenje zatvorenika sa psihijatrijskim oboljenjima, u javnozdravstvenim ustanovama;
3. nastaviti sa planiranjem i izgradnjom specijalne bolnice u okviru zatvorske ustanove u Spužu čime će se unaprijediti cijelokupan sistem zdravstvene zaštite u sistemu izvršenja krivičnih sankcija;
4. obezbijediti individualnu psihijatrijsku ili psihološku podršku, bez izuzetka, svim osobama koje su uključene u neki od programa supstitucione terapije (metadonom ili buprenorfinom), a posebno onima kojima je određena mjera obaveznog liječenja u zatvorskoj ustanovi, kako bi izvršenje mјere bilo adekvatno i ispunilo svrhu (u skladu sa preporukama CPT-a o unaprjeđenju psihijatrijske podrške);
5. obezbijediti dodatnu edukaciju zaposlenih u zdravstvenoj službi i službi za tretman u odnosu na seksualno i krvlju prenosive infekcije (HIV, virusni hepatitisi), u odnosu na činjenicu da su zatvorenici, u Programu za borbu protiv HIV/AIDS-a za period od 2021 do 2023. godine, prepoznati kao jedna od zajednica u povećanom riziku, te obezbijediti nesmetano liječenje i hospitalizaciju kada je potrebno.

Period trajanja: prve tri godine;

Akteri: UIKS, Ministarstvo zdravlja.

4. Unaprjeđenje zakonodavnog i institucionalnog okvira – izmjene i efikasnija primjena

4.1. Izmjena zakonske procedure koja se tiče vremenskog okvira podnošenja molbe za uslovni otpust – kako bi se procedura odlučivanja o podnijetoj molbi završila do trenutka sticanja uslova za odobrenje uslovnog otpusta, važno je zakonom predvidjeti mogućnost da se najmanje mjesec dana prije ispunjavanja zakonom propisanih uslova za sticanje prava na uslovni otpust, odobri podnošenje molbe. Na ovaj način, u slučaju usvajanja molbe i odobravanja uslovnog otpusta, otpočinjao bi na način da stvarno predstavlja prekid kazne nakon dvije trećine izdržane kazne zatvora. Podrazumijeva se da procedura odlučivanja o uslovnom otpustu treba da bude optimalnog trajanja i da se u svakom pojedinačnom slučaju poštuju zakonom predviđeni rokovi.

Period trajanja: od tri do pet godina;

Akteri: Ministarstvo pravde.

4.2. Izmjena zakonske procedure u odnosu na postupanje u slučajevima usvajanja molbe za uslovni otpust (bez izrečene zaštitne mjere). Obavezno je regulisati nadležnost u ovim slučajevima i definisati postupanje u praksi.

Period trajanja: od tri do pet godina;

Akteri: Ministarstvo pravde.

5. Definisanje uloge/nadležnosti svih aktera u procesu postpenalnog prihvata, kao i unaprjeđenje usluga koje pružaju

5.1. Uspostavljanje mreže institucija i organizacija značajnih za pružanje usluga u odnosu na postpenalni prihvat i podršku – Uspostavljanje mreže za postepalni prihvat na način da Ministarstvo pravde, kao koordinator mreže, inicira podjelu nadležnosti, jačanje i konkretizovanje saradnje, te strogo poštovanje zakonskih normi tamo gdje su postavljene, a uvođenje novih tamo gdje su potrebne. Mrežu treba da čine značajne ustanove i organizacije u oblasti zdravstvene zaštite, socijalne i dječije zaštite, oblasti rada. Potrebno je definisati ulogu i nadležnost svih članova mreže, način komunikacije i saradnje, te time obezbijediti kvalitetan prihvat nakon izlaska za svakog zatvorenika bez izuzetka.

Period trajanja: prve tri godine;

Akteri: Ministarstvo pravde i drugi relevantni subjekti.

5.2. Unaprjeđenje usluga institucija i organizacija – Potrebno je unaprijediti postojeće usluge koje pružaju određene institucije i organizacije i uspostaviti nove servise podrške kako bi se obezbijedio bolji postpenalni prihvat. Nakon uspostavljanja mreže za postpenalni prihvat, kroz njen rad definisati potrebu za razvojem usluga ili unaprjeđenjem postojećih, te sprovesti potrebne aktivnosti u skladu sa nadležnostima svake institucije i kroz definisanje saradnje odgovarajućim memorandumima i sporazumima.

Lokalne samouprave treba da kroz rad organa nadležnih za socijalnu zaštitu sarađuju sa svim institucijama značajnim za postpenalni prihvat, a posebno sa centrima za socijalni rad i na taj način pruže efikasniju podršku nakon izlaska iz zatvora. Takođe, potrebno je unaprijediti lepezu usluga koje se pružaju na nivou svih lokalnih samouprava na polju socijalne zaštite, a čiji korisnici mogu biti bivši zatvorenici. Obezbijediti da se adekvatno raspoređuju sredstva namijenjena za postojeće socijalne usluge i davanja, te u saradnji sa CSR pružiti potrebnu podršku bivšim osuđenicima kojima je potreban određeni oblik socijalne zaštite.

Period trajanja: prve tri godine;

Akteri: lokalne samouprave, ustanove socijalne zaštite, zdravstvene ustanove, ZZZCG, nevladine organizacije.

6. Standardizovanje usluga namijenjenih populaciji zatvorenika i bivših zatvorenika

6.1. Uspostaviti sistem licenciranja usluga OCD – Potrebno je obezbijediti standardizovane programe pružanja usluga u zatvorskom sistemu od strane nevladinog sektora kao pružalaca usluga, po principu licenciranja pružalaca usluga u oblasti izvršenja krivičnih sankcija i postpenalnog prihvata. Organ nadležan za poslove licenciranja i kontrole pružanja usluga i servisa u zatvorskom sistemu bilo bi Ministarstvo pravde.

Period trajanja: od tri do pet godina;

Akteri: Ministarstvo pravde, nevladine organizacije.

